

№ 1 (258)
Студзень 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Рэгіён: рэпартаж з састарэлай вёскі** – стар. 2
- **Радаводнае карэнне: Панямонне і літва** – стар. 3
- **Асоба: Фр. Карпінскі з Пружаншчыны** – стар. 6-7

На тым тыдні...

● **Выстава «ARS incognita»** прайшла з 16 па 25 снежня ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. На ёй прадстаўленая творчасць мастакоў Заходняй Беларусі першай паловы XX стагоддзя – выпускнікоў мастацкіх навучальных устаноў Вільні. Дэманстраваліся 142 працы Язэпа Драздовіча, Сяргея Вішнеўскага, Зміцера Крачкоўскага, Пётры Сергіевіча, Міхася Сеўрука, Васіля Сідаровіча і Паўла Южыка. У экспазіцыі – пейзажы, партрэты, тэматычныя карціны, эскізы размалёвак храмаў, гравюры і разьбярства па дрэве. Творчая грамадская арганізацыя «Мастак» цягам апошніх гадоў знаёміла мінчан з невядомымі творамі заходне-беларускага мастацтва, а праз год мяркуецца выданне маніграфіі на беларускай, літоўскай і польскай мовах, а таксама прадстаўленне выставы ў Вільні. Дарадца пасольства Літвы ў Беларусі Дарыюса Віткаўскас выказаў задавальненне тым, што мастацтва «знаходзіць годнае месца ў літоўска-беларускіх стасунках», і надзею, што культура стане мастом супрацоўніцтва.

У рамках вернісажу адбыўся круглы стол па праблемах выяўлення, музейфікацыі, рэстаўрацыі і захавання мастацкай спадчыны творцаў Заходняй Беларусі.

● У Мінску ў тэатральнай зале касцёла Святых Сымона і Алены 26 снежня адбыўся канцэрт праекта «**Беларускі хрысціянскі хіт**». У ім бралі ўдзел гурт «Псалмяры», выканаўцы Андрэй Мельнікаў, Інэса Леаданская, Ядзвіга і Ганна Багдановічы, Алесь Наркевіч. Акурат напрыканцы снежня выйшла трэцяя кружэлка з серыі «Беларускі хрысціянскі хіт» – «Хрыстос нарадзіўся». У ёй сабраныя найлепшыя беларускамоўныя хрысціянскія кампазіцыі, прысвечаныя святу Нараджэння Хрыстова.

З улікам усіх трох CD, найлепшымі выканаўцамі прызнаныя гурты «Тэзаўрус», «Псалмяры», DVA, «Небасхіл», «Кадаш», спевакі Алесь Унукоўская, Андрэй Мельнікаў, Вальжына Цярэшчанка, Інэса Леаданская.

Увечары там жа адбылося ўшанаванне **210-й гадавіны з дня нараджэння Адама Міцкевіча**. У яго гонар прагучала манаопера «Адзінокі птах» у пастаноўцы тэатра «Зніч» (мастацкі кіраўнік Г. Дзягілева) Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

● **27 снежня** ў выставачным павільёне ў Мінску адкрыўся **сёмы духоўна-асветніцкі кірмаш-выстава «Нараджэнне Хрыстова»**. Арганізатары – Беларуская праваслаўная царква і выставачнае таварыства «Экспофорум». Удзельнікамі сталі манастыры, праваслаўныя прыходы, выдавецтвы з Беларусі, Украіны, Расіі, а таксама Паломніцкая кампанія пры Іерусаліміскім Грэчаскім манастыры Св. Фёдара Стратылата (Ізраіль). Да 5 студзеня наведнікі маглі набыць сувеніры і падарункі да Калядаў і Новага года, праваслаўную літаратуру, аўдыё і відэа для дарослых і дзяцей, абразы, вырабы традыцыйных народных рамёстваў.

У рамках выставы прайшла культурная і духоўна-асветніцкая праграма: лекцыі, гутаркі, сустрэчы са святарамі, выступы царкоўных хораў, дзіцячых калектываў, выпускнікоў школы званароў, вечарыны духоўнай паэзіі.

*Хрыстос нарадзіўся!
Новы год прышоў!*

Са святам, землякі!

Анёлы ў экспазіцыі Браслаўскага музея народных рамёстваў

Калядны фэст у «Рэактары»

Нараджэнне Хрыстова, Новы год і Каляды можна адзначаць пазрознаму (з ялінкаю, перад экранам тэлевізара, строга трымаючыся прымхаў, «што любіць і чаго не любіць жывёла будучага года» паводле ўсходняга календара, сабрацца з сябрамі ці роднымі на пляц з вялікаю елкаю – выбар багаты...). А можна адзначыць вяселыя святы ў коле сяброў на сярэднявечнай імпрэзе. 25 снежня ў мінскім клубе «Рэактар» у межах кампаніі «Будзьма!» прайшоў штогадовы карнавал «Калядны фэст».

Фольк- і рок-гурты сустракалі Каляды музыкай, танцамі і рытуальным смехам. Задача кожнага музыкі – паказаць характэрную для зімовых святаў барацьбу хаосу і парадку.

Заслаўскі гурт «Рада» прапанаваў фальклорную калядную праграму. «Стары Ольса» прадэманстравалі сваё прачытанне твораў неўміручага «Полацкага сшытку». «Тэстамэнтум Тэрра» пазнаёміў з кампазіцыямі, падрыхтаванымі да новага альбома. Цікавую

Арганізатары імпрэзы папярэдзілі, што вітаецца наяўнасць масак і пажаданыя эксцэнтрычныя паводзіны, бязглуздыя ўчынкі ды спажыванне старадаўніх напояў! Так што фэст на Каляды ад сярэднявечных гуртоў прайшоў весела, шумна і – што не малаважна – па-беларуску!

Паводле інфармацыі прэс-службы «Будзьма!»

танцавальную праграму выканаў дзявочы гурт старадаўняй музыкі «Расалія», а тэатр «Гістрыён» вучыў аховчых гэтым танцам. Гурт «Зніч», які грае ў «цяжкім» стылі, прапанаваў брутальна-рокавае прачытанне фальклору. Быў і яшчэ адзін прыемны сюрпрыз. Музыкі гурта «ЛітвінТроль» прадставілі праграму свайго запісанага, але яшчэ не выданага альбома. Цікавую

На фота: сярэднявечныя дыскатэкі праводзяцца не толькі ў сталіцы – гэтыя здымкі з імпрэзы ў Віцебску

Падраўкі

Разварушыць грамадскую думку

Гэта выдатна, што наша краіна займела нарэшце сваю краязнаўчую газету. Гэта – найперш значнае дасягненне грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», усіх яго рупліўцаў.

Краязнаўства нашаму грамадству патрэба не менш, як манна нябесная. Не менш, як рэлігія для духовага жыцця нашага люду.

«Краязнаўчая газета» спрыяла і спрыяе спазнаваць нашу зямельку, яе гісторыю ва ўсіх яе праявах. Праз гэтае спазнанне яна выходзіць (гадуе) сапраўдных патрыётаў Радзімы. Моц кожнага краязнаўца якраз у тым, наколькі ён спазнае той кут, дзе нарадзіўся, жыве, працуе. Такі краязнаўца на ўсе палітычныя штукарты скажа словамі В. Дуніна-Марцінкевіча: «Што мне пекны Парыж, што мне Лондан туманны, больш за ўсё я бацькоўскаму краю адданы!»

Я жадаю нашай «Краязнаўчай газеце» ў Новым 2009 годзе трымацца таго накірунку, якога яна трымалася і трымаецца з нумара ў нумар. 2009 год вельмі багаты на шматлікія падзеі стогодовай даўнасці, прынамсі, з жыцця Янкі Купалы. Буду вельмі ўсцешаны і шчаслівы, калі ў новым годзе «Краязнаўчая газета» паспрыяе мемарыялізаваць Купалава імя ў вёсцы Бараўцы пазіў Мінска – у гэтым першым Купалавым паэтычным гняздзе, дзе ён напісаў сваю славутую «Адвечную песню», прыкаваў сваю першую кніжку «Жалейка». Дзе канчаткова акрэсліўся ягоны славуты паэтычны псеўданім, з якім ён увайшоў у нашу літаратуру. З бараўскімі ваколіцамі, мяркуецца, звязана і славутая Купалава паэма «Курган». Урэшце з бараўскай рэчаіснасцю некалькі звязаны і тэксты Купалавых вершаў пра явар – «Шэпчацца явар з калінаю». Адзін з іх стаўся задушэўнай песняю. І от такая мясціна да гэтай пары аніяк не мемарыялізавана. Спадзяюся, што ў 2009 годзе нам разам з рэдакцыяй «Краязнаўчай газеты», Купалавым музеем удалася разварушыць грамадскую думку і аддаць належнае першаму Купалаваму паэтычнаму гнязду.

Ладымер СОДАЛЬ

Ладымер Содоць

У 2009 годзе спаўняецца

Віцебская настаўніцкая семінарыя, першая на Беларусі спецыяльная навучальная ўстанова (1834–1839) – 175 гадоў з часу заснавання.

Каладзеў Іван Хрысанфавіч (1859–1914), бібліяфіл, уладальнік багацейшай у Еўропе бібліятэкі па гісторыі Айчыннай вайны 1812 г., частка кнігазбору якой захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі – 150 гадоў з дня нараджэння.

Богуш-Сестранцэвіч Станіслаў Станіслававіч (1869, Вільня – 1927), графік, жывапісец – 140 гадоў з дня нараджэння.

Рафальскі Міхаіл Фадзеевіч (1889–1937), рэжысёр яўрэйскага тэатра, педагог, народны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

Крывец Сяргей Міхайлавіч (1909, Мас-тоўс. р-н – 1945), паэт – 100 гадоў з дня нараджэння.

Лынькоў Рыгор Ціханавіч (1909, Рагач. р-н – 1941), паэт, перакладчык, публіцыст – 100 гадоў з дня нараджэння.

Віленская беларуская гімназія, адна з першых беларускіх сярэдніх навучальных устаноў у Заходняй Беларусі (1919–1944) – 90 гадоў з часу заснавання.

Лук'яновіч Трыфан Андрэевіч (1919, Лагойс. р-н – 1945), удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, чый высакародны гуманны ўчынак – самаахварны подзвіг пры выратаванні нямецкай дзяўчынкі – пакладзены ў аснову кампазіцыі помніка ансамбля воінам Савецкай Арміі, якія загінулі ў барацьбе з фашызмам (Берлін) – 90 гадоў з дня нараджэння.

Баранавіцкі краязнаўчы музей (1929) – 80 гадоў з часу заснавання.

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны (1929) – 80 гадоў з часу заснавання.

Чырвоная кніга Рэспублікі Беларусь, афіцыйны дакумент, які змяшчае звесткі пра віды жывёл і раслін на тэрыторыі Беларусі, што з'яўляюцца рэдкімі або знаходзяцца пад пагрозай знікнення (1979) – 30 гадоў з часу заснавання.

*Зіма – не вечная!
Распяць азёры і рэкі ўсе льды*

Закруціся, калаўрот, і вярні незваротнае

Бязлюдная, здзічэлая вёска Прусінчы (націск на «у») Талачынскага раёна. Як кажа адна з трох апошніх яе жыхарак 78-гадовая Надзея Торган, аўталаўка прыедзе – і пасля нічыйго следу не знойдзеш. Але адзінота не прыгнятае жанчыну, жыве яна ў сваёй глушы, даглядае невялікую гаспадарку і чакае званкоў сваіх дзяцей. Іх у Надзеі Пятроўны пяцёра (тры сыны і дзве дачкі), тэлефануюць часта, прыязджаюць, просяць пераехаць да іх. І атрымліваюць рашучую адмову.

Каза як сімвал незалежнасці

– У мяне ёсць каза – маю сваё малако. Ёсць куры – маю свае яйкі. Добрая пенсія, сабе пакідаю сто пятнаццаць тысяч, астатнюю круглую суму аддаю дзецям, мне столькі не трэба, гарэлкі ж я не п'ю. Дзеці запрашаюць да сябе, але я нікуды не паеду. Яны хацелі казу зарэзаць, думалі, як зарэжуць казу, дык і мяне забяруць (курэй сын абяцаў сабе на дачу перавезці). Я плакала і ўгаварыла не чапаць.

Што так трымае жанчыну ў апусцелай вёсцы? Адзін з фактараў – жаданне адчуваць сябе незалежнай і нікому нічым не абавязанай:

– Да адной дачкі я б паехала, але зяць такі, што з ім нервы патрэплеш, не хачу я з ім жыць. Да сына паехала

б, дык там нявестка, не ведаю, як адносіны складуцца, ды і хатка ў іх маленькая, два пакойчыкі, а чатыры душы. А тут мне спакойна, усё ёсць, усяго хапае...

Лісты жыцця

Трое дзяцей Надзеі Пятроўны жывуць у Оршы, адна дачка ў Комі, адзін сын у Калінінградзе. З апошнім звяза-

на вельмі напружаная, страшная для маці старонка жыцця.

– Ён у Афганістане ваяваў. Колькі я за яго паперажывала! Парашутыстам быў, і адразу, як толькі вайна пачалася, яго забралі. І да канца там заставаўся. Пісаў мне кожны дзень. Я яму некалькі напісала: «Калі памру, дык тады ты мне ўжо не прышлеш запіску». І ён кожны дзень адпраўляў ліст: «Жывы, здаровы, калі ёсць на свеце Бог, то пабачымся». А пасля некалькі два тыдні не было лістоў, дык я тады ўсе вочы выплакала.

Ён адзін з усіх сыноў выпівае. У выхадныя заўсёды вып'е і мне тэлефануе. Я тады кажу: «Ну, што, ужо заправіўся?» – «Ой, мама, ты пачула, што ад мяне гарэлкай нясе?» – «А што ж, – кажу, – пачула, хіба не чутна, як размаўляеш?» – «Я толькі дзве чаркі і больш не буду».

Зусім не дзіўныя дзівацтвы

Акрамя казы і курэй, жанчына трымае аж чатырох каткоў. Аднаго з іх пакінула на зіму ўнучка.

– Чорны, вялікі, яго ёй на дзень нараджэння хлопчык пада-рыў. Прыехала да мяне ў госці з бацькамі, а калі сабралася вяртацца, дык я сказала: «Зараз зіма, а яго трэба на двор выпускаць, дзверы адчы-няць, холадна, пакінь у мяне».

Аб матывах такога ўчынку можна разважаць і здагадвацца. Магчыма, жанчына вельмі любіць жывёлу. Магчыма, кот нагадвае ёй пра ўнучку і як бы замяняе зносіны з чалавекам. Магчыма, адыгрываюць ролю ўсе гэтыя ды іншыя фактары, разам узятыя.

Яшчэ больш дзіўным на першы погляд, але калі разабрацца, то зусім заканамерным з'яўляецца адно жаданне Надзеі Пятроўны, адна яе жыццёвая мэта на бліжэйшы час – адрамантаваць калаўрот і пачаць прасці.

– У мяне ёсць два калаўроты, абодва сапсаваныя, але можна з двух адзін сабраць – трэба перакінуць цэлае кола з аднаго на другі (а на тым спіцы павыляталі). Сын абяцаў зрабіць. Тады буду прасці, у мяне на гарышчы ляжыць шмат воўны, чорнай і белай, я калісьці авечак трымала, дык яшчэ засталася няпрадзеная.

Жанчына сапраўды трымала авечак, стрыгла іх, прала і вязала. А яшчэ шыла з аўчыны камізэлькі (у маладосці пэўны час працавала швачкай у арцелі ў суседнім Сенненскім раёне, адкуль сама родам). Гады чатыры таму здарылася няшчасце – сыну аднялі нагу. Тады Надзея Пятроўна занядушала, ляжала ў бальніцы і вымушана была адмовіцца ад авечак.

– Цяпер дзеці прывязуць якія-небудзь старыя світэры, я іх распушчу і вяжу шкарпэткі, рукавіцы.

Надзея Пятроўна і сама сумняваецца ў прыдатнасці той воўны, што ляжыць не адзін год на гарышчы, да вытворчасці нітак. Ды і самаробныя цёплыя рэчы зараз, здаецца, не вельмі «ў модзе», усё патрэбнае можна свабодна купіць. Але жанчына моцна трымаецца за мінулае, калі ўсё было добра, калі сын быў здаровы і сама дужэйшая – вось таму і не пакідае жадання зноў узяцца за калаўрот. І тады вернецца яна ў старыя добрыя часы – хаця б на тыя хвіліны, гадзіны, якія будзе ў забыцці аднастайных рукаў цягнуць, цягнуць, цягнуць з ахапка воўны нітку, каб пасля звязаць сваім унукам шкарпэткі і рукавіцы.

Сяргей АБРАМОВІЧ
Фота аўтара

Некаторыя асаблівасці тапанімікі Верхняга Панямоння

Да этымалогіі тэрміна «літва»

У гэтым кантэксце пад тэрмінам «Верхняе Панямонне» будзем разумець тую частку Панямоння (Панямоння і Пашчар'я), што ахоплівае паўднёвую і паўднёва-заходнюю старажытную Наваградчыну.

«Ужо з другой паловы першага тысячагоддзя паўднёвая і паўднёва-ўсходняя часткі Беларускага Панямоння засяляюцца славянскім насельніцтвам», — сцвярджае вядомая даследніца гэтага рэгіёну Ф.Д. Гурэвіч, аўтар кнігі «Древний Новогрудок». Сваю прысутнасць славяне засведчылі курганамі, што яна і адзначыла: «Верхняе Панямонне было літаральна насычана курганамі, што сведчыць пра гушчыню насельніцтва. Некаторыя з іх насыпаны ў VI–VII стст., відаць, над магіламі крывіцкіх волатаў — невыпадкова ж курганы доўгія. Доўгія і падоўжаныя курганы... Панямоння аналагічныя такім жа курганам, распаўсюджаным... на захадзе да Віслы». З такім меркаваннем Ф.Д. Гурэвіч згодны і В.В. Сядоў. Дарэчы, у наваколлі Наваградка ёсць мноства курганоў з пахаваннямі, што ўласцівыя дрыгавічам.

Знаходкі ў доўгіх курганах посуду, што «мае бліжэйшыя аналогіі сярод славянскага посуду пражскага тыпу», а таксама некаторыя антрапалагічныя рысы «схіляюць да думкі пра перасяленне продкаў наўгародскіх славянаў і крывічоў аднекуль з рэгіёну, што ўваходзіць у басейны Одры і Віслы». Маскоўскі даследчык В.Б. Перхаўка на падставе высокай мовазнаўцаў ды аналізу «археалагічных матэрыялаў з раннесярэднявечных паселішчаў і пахаванняў Беларусі» гаворыць пра перасяленне ў Панямонне заходнеславянскіх плямёнаў і ўдакладняе: «У X–XI стст. этнічнае ўздзеянне заходніх славянаў не ахоплівала ўсёй тэрыторыі Беларусі, а перасярэдня дакранулася толькі параўнаўча рэдка населеных заходніх раёнаў міжрэчча Дняпра і Нёмана, басейнаў Заходняга Буга і Панямоння».

Таксама і скандынаўская «Сага пра Тыдрэка Бэрнскага» (XIII ст.) расказвае, што князь Вількін са сваімі ваярамі пайшоў на ўсход. Аналізуючы звестку гэтай сагі, наш вядомы гісторык Павел Урбан зрабіў выснову, што ў ёй адбіліся «паданні пра колішнія перасяленне часткі вільцаў-люцічаў з захаду на ўсход». Пацвярджэнне такому меркаванню знаходзім і ў тапаніміцы Панямоння: вёскі Вялешына, Лютовічы Капыльскага, Вялец, Люташ, Люціна Валожынскага, Вялетава Карэліцкага раёнаў. Забягаючы наперад, падамо і былыя вялецкія паселішчы паўночна-ўсходняга абшару Нямеччыны — колішняй славянскай гістарычнай вобласці Мекленбург, на што паказва-

юць назвы сучасных нямецкіх паселішчаў Вендорф у акругах (далей — а.) Ростак, Гюстраў, Шверын, а таксама Вендорф ды Вендзіш-Рамбоў у а. Вісмар. Пра перасяленне шматлікіх родаў палабскіх славянскіх плямёнаў на абшары Панямоння сведчаць і назвы іншых нашых вёсак ды мястэчак, што маюць паралелі ў тапаніміцы міжрэчча Лабы і Одры. Загульнага іх ліку — больш за 200 — у ваколіцах Наваградка, напрыклад, знаходзяцца вядомыя Барацін, Валеўка, Крывічы, Літоўка, Любча, Радагошча, Рутка, Шчорсы. Іх адпаведнікі на абшарах нямецкай гістарычнай вобласці Мекленбург Dorf (далей — D.) Borrentin, Walow; D. Grivitz, Criwiz, Crive; Litouga; D. Lube; D. Radegast; D. Ruthen; Scorsowe, а таксама D. Schorsow на беразе возера Мальхінер.

У Баранавіцкім раёне выяўлена больш за 30 падобных паселішчаў. Узгадаем некаторыя: *Бартнікі* — Baartze, D. Barz, а. Варэн, D. Bartow, а. Дэмін; *Войкавічы* — Weykeve, Hof Weckow, а. Камін; *Гавенавічы* — Gowense, D. Gowens, а. Плён; *Грабавец* — Grabove, D. Grabau, а. Пархім; *Дамашэвічы* — ад імя Domas', Domasca; *Душкаўцы* — Duzekowe, D. Dutschow, а. Людвіглуст; *Жалезніца* — zelezna, зямля па-над возерам Шверын; *Зверайшчына* — Zweryn, D. AltSchwerin, а. Варэн; *Карчова* — Carzowe, D. Kassau, а. Ольдэнбург; *Кайпеніца* — Colpine, D. Kulpin, княства Ляўтэнбург; *Колбавічы* — Colbowe, D. Kolbyw, а. Людвіглуст; *Крашын* — Krosyna; *Люшнева* — Luchow, кн. Ляўтэнбург; *Малахоўцы* — Malachowe, D. Malchow, а. Варэн; *Новая Мыш* — Moysenstorp; *Палонка* — Polengowe, D. Palingen, а. Шонберг; *Пянчын* — Pentzin, D. Penzin, а. Гюстраў, D. Pentin, а. Ростак; *Сваротва* — Zwartowe,

D. Schwartau, а. Эўпын; *Скробава* — Skarbenowe, D. Scharbov, а. Хагенаў; *Сталавічы* — Stulowe, D. Stulow, а. Ростак; *Стрэлава* — D. Schtrelow, а. Дэмін; *Цешаўля*, Tesen, імя асобы, D. Tessin, а. Шверын, D. Teschow каля г. Тэтэраў; *Чэрніхава* — Tsarnekowow, D. Scarnekowe; *Ямічна* — Jamín, D. Jahmen, а. Гюстраў; *Ярашова* — Jaresowe, а. Гюстраў; *Ясянец* — назва ракі Jasenica (Jasenitz), якая ўпадае ў возера Dobbztiner-See.

Яшчэ больш цікавыя тапонімы знаходзім у суседнім, Ляхавіцкім раёне, больш за 20 паселішчаў якога маюць адпаведнікі ў той жа Мекленбургіі. Вось некаторыя: *Бабін*, цяпер урочышча, D. Bobbin а. Мальхін; *Востраў*, D. Wustrow а. Варэн; *Вісмар*; *Вошкаўцы*, цяпер Ураджайная, D. Woos а. Людвіглуст; *Гажавічы або Ажавічы*, былы фальварак, цяпер у межах Ляхавічаў, Jesevitze, Gesevitz а. Шверын; *Галавачы*, D. Golwitz на выспе Пааль; *Гулчы*, D. Gulze а. Хагенаў; *Галдавічы*, D. Goldewin а. Гюстраў; *Дамашы*, Domschoz дакумента 1192 г.; *Жарскія*, Kl. Sarau, кн. Люненбург, D. Sarow а. Дэмін; *Кавалі*, D. Kowalz а. Ростак; *Карані*, D. Alt Karin а. Вісмар; *Ліпск*, D. Liepe а. Людвіглуст; *Літва*, Hof Litten; *Літоўка*, Litouga; *Вялікая Лотва*, Малая Лотва (Lothen); *Мінічы*, Minitze 1275 г., D. Klein Sien а. Гюстраў; *Мыслабж*, Mizlebor 1269 г.; *Мядзведзічы*, Kl. Medewede а. Шверын, Medwede; *Рагачы*, Rogatze, 1344 г., D. Rogeez а. Варэн; *Рачканы*, D. Retschow а. Ростак; *Стральцы*, Stralitz, 1240 г., D. Alt Strelitz; *Туркі*, D. Thurkow а. Мальхін, D. Thurk каля г. Любек; *Тухавічы*, Hof Tuchow, Hof Tuchow а. Хагенаў.

Назвы паселішчаў Літва, Вялікая і Малая Лотвы, Ляхавічы, Мазуркі, Русінавічы, Туркі, Яцьвезь Ляхавіцкага, а таксама Русіны суседняга Баранавіцкага раёна далі падставу вядомаму польскаму гісторыку М. Косману, аўтару кнігі «Гісторыя Беларусі», убачыць у паў-

днёва-заходнім кутку Наваградскай зямлі «кангламерат моваў». З гэтых тапонімаў М. Косман выводзіў, што ўзаемапранікненне балцкіх плямёнаў і русі было найбольш выразна засведчана на Наваградчыне. Такім чынам пацвярджалася нібыта гіпотэза, што менавіта балты прынеслі сюды дзяржаўнасць і вярхоўную ўладу гэтак званых кунігасаў.

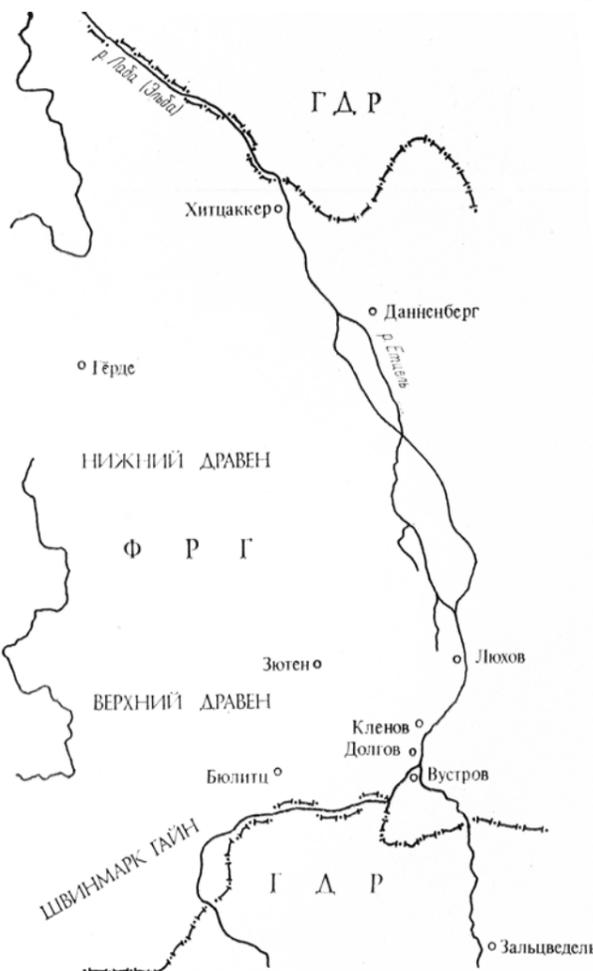
Але, па-першае, трэба зазначыць, што нідзе больш на Беларусі няма не толькі такога «збегу» назваў вёсак, але і суседства паселішчаў Русіны (Русінавічы) і Літва. Па-другое, «узаемапранікненне» праявілася толькі на самым краі Наваградчыны. Па-трэцяе, М. Косман чамусьці не згадаў іншыя мясцовыя балцкія этнапонімы: Дайнякі, Куршынавічы Ляхавіцкага і Жомадзь суседняга Клецкага раёна. Мабыць, ён адчуў нейкую нелагічнасць: як жа сталася, што менавіта на такім невялікім абшары ўзніклі «этнічныя выпачкі» ажно пасці балцкіх плямёнаў: дайновы, жамойтаў, куршаў, літвы, лотвы, яцьвэгаў? Па-чацвёртае, ці можна, кіруючыся меркаваннем М. Космана, сцвярджаць «узаемапранікненне»

Шчарай засяляла насельніцтва позназарубінецкай культуры. У апошняй чвэрці першага тысячагоддзя н.э. на верхняй Шчары з'яўляюцца дрыгавічы. Курганная дрыгавіцкія могільнікі на тэрыторыі Ляхавіцкага раёна захаваліся да нашых дзён».

Асяленне дрыгавічоў, вядома, не выключае знаходжання тут балтаў. Але ці маглі тут «сядзець» спрадвечу ажно шэсць балцкіх плямёнаў? Ці можна ўявіць «пранікненне» шасці плямёнаў, тры з якіх прыбывалі з-над узбярэжжа Балтыйскага мора, з-над Дзвіны.

Пошукі адказу на такія пытанні вымушаюць уважна разгледзець, што з сябе ўяўляюць згаданыя назвы паселішчаў. Што да тапонімаў Дайнякі, Куршынавічы і Жомадзь, то ўяўляецца іх паходжанне ад вядомых балцкіх плямёнаў: дайнова, куршы, жамойты. Але ці тапонімы Літва, Лотва, Яцьвэз таксама можна лічыць этнапонімамі? Прыкладам, вядомы нямецкі мовазнаўца Р. Траўтман падае тапонімы Litten, Litsouw, Litzenitz, Lottin, Lottyn, Lotsche з палабскіх і памеранскіх славянскіх абшараў.

Апроч вядомых пяці вёсак Літва па-над Нёмана вымі прытокамі знаходзім паселішча Літва ў Босніі; у Нямеччыне, на абшарах міжрэчча Лабы і Одры: Lytougа, Lituania, Lettowen; у Польшчы, на паўночна-ўсходнім Мазоўшы: Stara Litwa, Kostry-Litwa, Litwa al Ksieza; у Падуняі: «terra Lytua, Lythway, provincia Lytwa». Уяўляецца неверагодным, каб усе гэтыя паселішчы былі заснаваныя нейкім адным племенем. Але верагодна, што першымі насельнікамі ў тых паселішчах былі прафесійныя ваяры, выхадцы з літаў — сялянскага залежнага стану (са слоўя). Прыкладам, у дарчай грамадзе 1181 г. Ляўтэрберскаму кляштару маркграфу Ота фон Мейсен і Дзітрыху фон Остмарку пералічваюць некаторыя катэгорыі вясковых жыхароў іх маркі: «...seniores villarum, quos lingua sua supranos vocant et in equis servientes, id est withasii... ceteri liti, videlicet hos est smurdi» («вясковыя старэйшыны, якія на іх мове называюцца жупанамі, і конныя слугі — гэта віязі... рэшта літы, гэта значыць смурды»). Як відаць з кантэксту гэтай граматы, кляштару перадаваліся славянскія жыхары маркі. «Літаў» — напалову вольных сялянцаў немаёмаснага, беззямельнага стану — называе і вядомы савецкі даследчык А.І. Неусыхін. Яны цягам часу пачынаюць служыць зброяносцамі ў феадала, а пасля і самі становяцца прафесійнымі ваярамі, уладарамі рабоў, якіх яны маглі захапіць падчас бітвы ці набегу. Як бачым, стан літвы можна параўнаць з сацыяльным станам янычараў, мамелюкаў, самураяў, казакоў.

Карта з кнігі А. Супруна «Полабскі мовы» (Мінск, 1987 г.): акруга Люхаў (гістарычны Вендланд)

заходнеславянскіх, усходнеславянскіх плямёнаў і мясцовага насельніцтва — дрыгавічоў — на падставе знаходжання ў Ляхавіцкім раёне тапонімаў Ляхавічы, Мазуркі, Смаленікі (верагодна, ад палабскага племені смалінцаў), Рачканы (верагодна, ад вялецкага племені рачане), Крывое Сяло, Русінавічы? Навукоўцы ж вывелі, што «ў раннім жалезным веку (VII ст. да н.э. — IV ст. н.э.) на тэрыторыі цяперашняга Ляхавіцкага раёна жыло насельніцтва зарубінецкай культуры, якое шмат хто з даследчыкаў лічыць старажытнаславянскім. У познім жалезным веку (V–VIII стст. н.э.) землі па-над Вездэмай і

няныя слугі — гэта віязі... рэшта літы, гэта значыць смурды»). Як відаць з кантэксту гэтай граматы, кляштару перадаваліся славянскія жыхары маркі. «Літаў» — напалову вольных сялянцаў немаёмаснага, беззямельнага стану — называе і вядомы савецкі даследчык А.І. Неусыхін. Яны цягам часу пачынаюць служыць зброяносцамі ў феадала, а пасля і самі становяцца прафесійнымі ваярамі, уладарамі рабоў, якіх яны маглі захапіць падчас бітвы ці набегу. Як бачым, стан літвы можна параўнаць з сацыяльным станам янычараў, мамелюкаў, самураяў, казакоў.

Здзіслаў СІЦЬКА
(Заканчэнне будзе)

Святочныя зычэнні ад краязнаўцы і гісторыка Сымона БАРЫСА

Дарогія гэтага! Хацце нова год прынясе ўсім вамі многа радасці! Будзьце здаровыя, вясёлыя і багатыя. Такім чынам усе краіны ў старым годзе злучыць вамі шчасце.

Сымон Барыс,
музыка-аўтар, пісьменнік

Лёс паэта-сатырыка

Сёння творчасць нашага земляка паэта-сатырыка Анатоля Рыгоравіча Зіміёнкі, вядомага больш пад псеўданімам Анатоля Дзяркіча (падпісвай свае творы і псеўданімам Дзядок Тарас), мала знаёмая сучаснікам. А ў 1920–1930-я гады вершы паэта часта з'яўляліся на старонках беларускіх перыядычных выданняў. Тады ж былі добра вядомы невялікія зборнікі сатырычных вершаў Анатоля Дзяркіча. А дзіцячыя творы паэта вельмі любілі яго юныя чытачы.

Адной з прычын забыцця, якое напаткала нашага земляка, з'яўляецца тое, што ў 1930-я гады паэт стаў ахвярай сталінскага тэрору: 16 кастрычніка 1936 года яго арыштвалі і прысудзілі да вышэйшай меры пакарання, 5 верасня 1937 года прысуд быў выкананы. Рэабілітаваны паэт у 1957 годзе.

Аумаецца, што настаў час больш уважліва пазнаёміцца з жыццём і творчай дзейнасцю паэта, карані якога ў нашай карэліцкай зямлі. З гэтай мэтай мне давялося папрацаваць у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, звярнуцца ў Саюз пісьменнікаў, а таксама наладзіць перапіску з дачкой А. Зіміёнкі, Тамарай Анатольеўнай Футэр (Зіміёнкі). Яна паведаміла некаторыя падрабязнасці біяграфіі бацькі, пераслала рукапісы яго твораў, а галоўнае – фотаздымкі, якія дазваляюць нам уявіць, як жа выглядаў паэт Анатоля Дзяркіча ў далёкім 1914 ці 1915 годзе, калі быў аўтарам лірычных вершаў, якія друкаваліся ў мінскіх літаратурных альманахах і зборніках, і ў 1930-я гады, калі стаў вядомым беларускім паэтам-сатырыкам.

Анатоль Зіміёнкі нарадзіўся 6(18) красавіка 1887 года ў вёсцы Турэц. З мегрыкі А.Р. Зіміёнкі (ксеракопія знаходзіцца ў экспазіцыі Карэліцкага раённага краязнаўчага музея): «...тысяча васьмьдесят седьмого года апреля шестого родился, а двадцать шестого крещён Анатолий; его родители: штатный сельский фельдшер Еремичского пункта, Новогрудского уезда, Минской губернии Григорий Игнатьевич Зимионко, православного вероисповедания и законная его жена Каролина – Мария Карлова, римско-католического исповедания...»

Страціўшы бацькоў у чатыры гады, ён застаўся на ўтрыманні старэйшай сястры Валерыі Рыгораўны, якая настаўнічала ў Турцы. Там і прайшло яго дзяцінства, там ён скончыў школу і ў 1901 годзе паступіў у Навагрудскае чатырохкласнае вучылішча.

У час вучобы Анатоля Зіміёнкі вельмі захапляўся паэзіяй, хутка сам пачаў пісаць вершы. Навагрудскае гарадское вучылішча ён паспяхова закончыў у 1904 годзе. У атэстаце А.Р. Зіміёнкі аб заканчэнні гэтай навукальнай установы (ёсць ксеракопія ў экспазіцыі нашага музея) бачым 8 выдатных і 2 добрыя адзнакі, што яскрава сведчыць аб здольнасцях будучага паэта.

У 1904 годзе Анатоля Зіміёнкі разам з сястрой пераехаў у Мінск. Сястра неўзабаве была арыштавана за рэвалюцыйную дзейнасць і загінула ў Мінскай турме. Яшчэ раней быў высланы ў Іркуцкую губерню старэйшы брат Анатоля Зіміёнкі – Аляксандр. Такім чынам, будучы паэт застаўся ў чужым горадзе без сродкаў для існавання.

З п'янага дачкі Анатоля Зіміёнкі Тамары, атрыманага мною з Санкт-Пецярбурга ў час стварэння ў музеі экспазіцыі «Зямля і людзі»: «Захапіўшыся рэвалюцыйнай дзейнасцю, напярэдадні першай рускай рэвалюцыі 1905 года ў сутычцы з паліцыяй у гарадскім садзе бацька быў паранены. З прастрэленай нагой ён трапіў у турму. На ўсё жыццё застаўся кульгавым. Прасядзеў у турме каля двух гадоў.

Пасля, улічваючы яго маладосць, турэмнае заключэнне яму змянілі наглядом паліцыі аж да Кастрычніцкай рэвалюцыі. Як палітычна неадзейны бацька не мог паступіць на дзяржаўную службу. Прыняў яго на работу «спачувачы» ліберальны павераны Амбрашкewіч у якасці сакратара. Па яго ж рэкамендацыі ўладкаваўся ў гарадскую ўправу, дзе працаваў да Першай сусветнай вайны сакратаром. У ваенны час быў сакратаром Ваенна-прамысловага камітэта земскай управы, затым працаваў у ЦСУ і рэдакцыях».

Службу ў канцэлярыі Зіміёнкі спалучаў з літаратурнай дзейнасцю. Першы яго вершы былі напісаны на рускай мове і з'явіліся ў друку ў мінскіх перыядычных выданнях у 1904 годзе. Але наколькі першая публікацыя паэта пакуль што не адшукана, пачаткам яго літаратурнай дзейнасці лічыцца 1907 год, калі ў газеце «Голос провинции» быў надрукаваны першы паэма «За свободу», падпісаны ініцыяламі А.З.

Творы А. Зіміёнкі пад уласным прозвішчам былі змешчаны таксама ў мінскіх літаратурных альманахах і зборніках «Туманы» (1909), «Земные сны» (1910), «Провинциальная луна» (1915). Творы гэтыя даюць уяўленне аб тым, што Анатоля Зіміёнкі пачынаў сваю літаратурную дзейнасць як паэт-лірык. Яго вершы маюць адзнакі меладраматызму і рамансаваці. У зборніку «Туманы» была змешчана нізка вершаў А. Зіміёнкі («Я разлюбіл...», «Белый берег», «Вёсны», «В Сибири»). Гэта вершы аб прыродзе, каханні, барацьбе. Пачуцці перапаўняюць душу 22-гадовага паэта, ён кахае, пакуе, марыць, спадзяецца...

У гэты ж час былі напісаны лірычныя вершы, прысвечаныя будучай жонцы паэта Шурачцы – Аляксандры Сцяпанавне Зіміёнкі, у дзявоцтве Крышалоўскай, з якой Анатоля Зіміёнкі ажаніўся ў 1912 годзе.

У час Першай сусветнай вайны ствараліся вершы, поўныя спачування да салдата, інвалідаў і простага люду, з заклікам да міласэрнасці, якія гучаць актуальна і цяпер.

У час пераломе дзвюх эпох стаў вызначальным момантам і ў творчасці Анатоля Зіміёнкі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі паэт працаваў спачатку ў рэдакцыі газеты «Беларуская вёска», пазней, у 1924 годзе, рэдагаваў сатырычны часопіс «Дубінка» (дадатак да газеты «Звязда»), а з 1929 года і да арышту працаваў у газеце «Піонер Беларусі». Пасля рэвалюцыі 30-гадовы паэт пачаў пісаць на беларускай мове. Так нарадзіўся беларускі паэт-сатырык Анатоля Дзяркіча. Сатырычныя і гумарыстычныя вершы паэта пачынаюць з'яўляцца на старонках беларускіх перыядычных выданняў («Дзянінца», «Малоды араты», «Беларускі піянер», «Піонер Беларусі», «Беларуская вёска» і інш.). Гэтыя вершы пазней увайшлі ў зборнікі паэта «Пра папоў, пра дзякоў, пра

сялян-мужыкоў» (1925), «Міколава гаспадарка» (1927), «Усім патроху» (1930), «Бог удвох» (1930) і іншыя.

Псеўданім, якім паэт падпісваў свае творы, даволі красамоўны: Дзяркіча. Мэта, якую сатырык ставіць перад сабою: «дзяркічом служыць у свеце», каб змятаць з твару зямлі ўсё тое, што перашкаджае людзям нармальна жыць і працаваць. У вершах «Нашы пакуты», «Разбойства», «Карцёжнік», «Падзел працы», «Гульня» і іншых сатырык крытыкуе тыя загані, якія жывуць сярод людзей з даўніх часоў: п'янства, гультайства, безгаспадарлівасць. У вершы «Дурная культура» ён высмейвае чалавечую нявыхаванасць і няўдзячнасць. Сатырычным пяром паэт змагаецца з хабарнікамі, высмейвае іх у вершы «Няўдалы хабар».

Сатырычныя творы Анатоля Дзяркіча па жанры блізкія да народных жартаў. Напісаны яны зніжана-прастамоўным стылем. Вершы сатырыка прыцягвалі ўвагу сялян лабадзённасцю тэматыкі.

Як антыпод усяму адмоўнаму, што крытыкаваў Анатоля Дзяркіча ў сваіх сатырычных вершах, у 1927 годзе ён стварыў паэму «Міколава гаспадарка», у якой паказваў узорную гаспадарку селяніна. У Міколы на палетку «парасло жыццо, як бор, як сцяна – пшаніца». На агародзе

Буракоў і агуркоў,
Бобу і картоплі –
Каля тысячы пудоў
З невялікай кроплі.

Шмат твораў паэт прысвяціў дзецям. Падпісваў ён дзіцячыя вершы ўласным прозвішчам. Яго зборнікі «Нашы прыяцелі» (1928), «Першы дзень у дзіцячым садзе» (1928), «Працавітая дзяўчынка» (1928), «Звяры нашых лясоў» (1929) выходзілі ў маленькіх чытачоў любоў да роднага краю, цікавасць да навакольнага свету, вучылі дзяцей быць працавітымі. У вершы «Паслухаўся» паэт з гумарам піша пра хлопчыка, якога маці ніяк не можа суцешыць. І раптам пастун сціх. Узрадаваная маці адразу пачала хваліць сына. Але дзе там:

Скоса сын зірнуў на матку...
– Я змарыўся – адпачну.
І, аддыхаўшы, спачатку
Йшчэ мацней райці пачну!

Анатоль Зіміёнкі вельмі любіў дзяцей. Працуючы ў газеце «Піонер Беларусі», часта сустракаўся з імі, бываў у школах, дапамагаў парадамі юным паэтам. Анатоля Зіміёнкі пісаў не толькі вершы. Пяру нашага земляка належыць нарыс «Окупация и интервенция в Белоруссии», які выйшаў асобным выданнем у 1932 годзе.

Анатоль Дзяркіча таксама выступаў у друку і як перакладчык. З 1931 па 1936 год ён пераклаў на беларускую мову кніжкі У. Маякоўскага «Кім быць», К. Чукоўскага «Мыйдадыр», творы А. Барто, С. Маршака, П. Усенкі, Дз. Беднага і іншых.

На жаль, заўчасная смерць спыніла творчую дзейнасць Анатоля Дзяркіча. З той пары творы паэта амаль не выдаваліся. У 1961 годзе ў кнізе «Анталогія беларускай паэзіі» быў змешчаны дзіцячы верш паэта «Працавітая дзяўчынка», у 1977 годзе ў кнізе «Літаратурныя эцюды» (аўтар І. Бас) – верш «За свабоду».

Думаецца, што спадчына Анатоля Дзяркіча заслугоўвае большай увагі як адна са старонак гісторыі беларускай літаратуры.

Святлана КОШУР,
старшы навуковы
супрацоўнік Карэліцкага
краязнаўчага музея

Тамара БЯРЭЗІНА

Год стары амаль ужо мінае,
На парозе Новы год стаіць,
Нашага жыцця тамы чытае,
А яно ідзе, бяжыць, ляціць!
Дзень прайшоў – старонка прачытана,
Год мінуў – закрыт наступны том...
Колькі кніг яшчэ не напісана?
Колькі шчэ лісткоў перагарнём?

Кропкі «яблыкаў» чырвоных
У мяне над галавой.
І з галінкі на галінку
Пераскочыў «яблык» жвава,
А праз нейкую хвілінку
Узняліся ўсе рухава.
І падаўшы голас звонкі,
Праляцелі угары
Дружна яркаю чародкай
Птушкі-госці – снегіры.

Формула шчасця

Хочаш быць шчаслівым –
будзь ім.

З лютэрка паглядае восень,
А на душы ўсё ж вясна,
І птушак спеў, і неба просінь –
Рака жыцця бурліць здаўна.
Віруе, як у маладосці,
І шмат задум, і шмат надзей.
«Узрост» – паспачувае хтосьці,
А я вітаю новы дзень!
А я чакаю толькі шчасця
І усміхнуся лішні раз.
Я забываю ўсе напасці,
Іх памяць сцёрла, згладзіў час.
Калі шчаслівым быць

жадаеш,
То мудрасць гэту не забудзь,
Парыў душы не затрымаеш,
Як моцна хочаш – дык і будзь.

Зімовы цуд

Што за цуд на дрэве голым
Пасярод зімы сівой:

Пра аўтара.

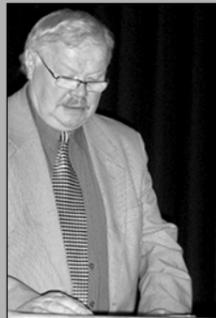
Тамара Бярэзіна жыве ў Маладзечне. Яна – унучка выдатнага беларускага паэта і перакладчыка Пятра Бітэля (нагадаем, што ў 1998 годзе БФК выдаў паэму А. Міцкевіча «Пан Тадэвуш» на трох мовах, дзе ёсць і ягонае перастварэнне помніка літаратуры на беларускую мову). Тамара Бярэзіна 8 гадоў працавала на фабрыцы мастацкіх вырабаў Беларускага фонду культуры, цяпер жа – настаўніца працоўнага навучання ў маладзечанскай СШ № 5.

Святочныя зычэнні ад мастака Эдуарда Агуновіча

Дарэгія краязнаўцы!

Вы па крупіцы збіраеце раскіданыя экспанаты – рэліквіі. Толькі сумленныя Вашы душы саграваюць кожную трэсачкай цягло нашай Радзімы – Беларусі. Кожная, хоць бы нават маленькая, экспазіцыя з'яўляецца акумулятарам нашай духоўнасці. Ваша руплівая праца іншы раз выклікае і неразуменне. Не ведаючы, адкуль мы прыйшлі, не будзем ведаць, куды ісці. Плэну ў Вашай патрэбнай рабоце – быць шчырым Радзіме – гэта лёс Страцім-лебедзя. У многіх куточках нашай прыгожай Радзімы жывуць няўрымслівыя людзі і вераць у светлую будучыню нашай Беларусі. Здароўя Вам і натхнення ў Новым годзе!

Ваш Эдуард АГУНОВІЧ

Дарэгія краязнаўцы!
Вы па крупіцы збіраеце раскіданыя
экспанаты рэліквіі. Толькі сумленныя
Вашы душы саграваюць кожную
трэсачкай цягло нашай Радзімы
Беларусі. Кожная, хоць бы нават
маленькая, экспазіцыя з'яўляецца
акумулятарам нашай духоўнасці.
Ваша руплівая праца
іншы раз выклікае і неразуменне.
Не ведаючы адкуль мы прыйшлі
не будзем ведаць куды ісці.
Плэну ў Вашай патрэбнай
рабоце – быць шчырым
на Радзіме, гэта лёс
Страцім-лебедзя.
Ва многіх куточках нашай
прыгожай Радзімы жывуць
няўрымслівыя людзі і вераць
у светлую будучыню
нашай Беларусі. Здароўя
Вам і натхнення
у Новым годзе!
Ваш Эдуард Агуновіч.

Андрэй ФЕДАРЭНКА

Сасноўка, Двароўка, Бокаўка і Стаў

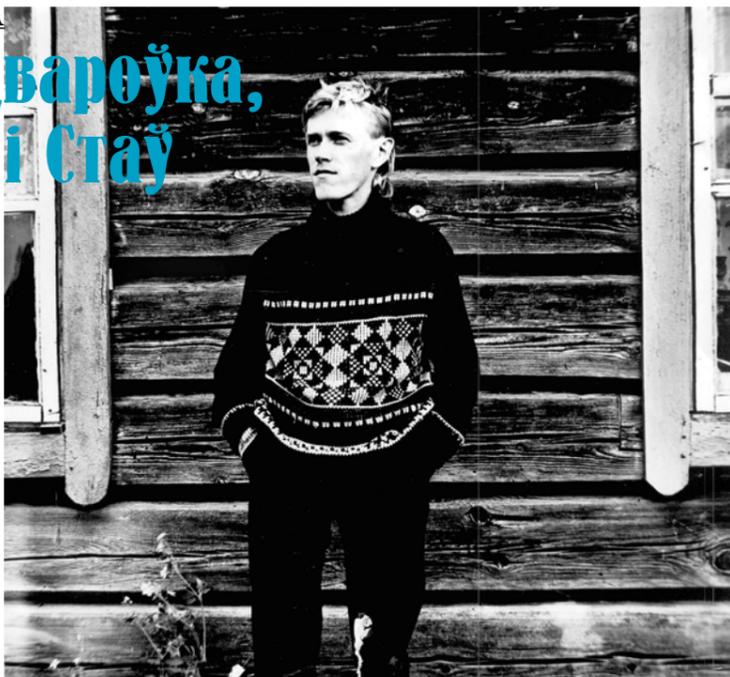
(Урывак з аповесці «Вёска»)

Калі ад чыгункі паміж Мозырам і Ельскам правесці роўна на захад, у напрамку Лельчыц, умоўную лінію, то прыкладна праз 2–3 кіламетры на гэтай лініі «апендыксе» размяшчаюцца чатыры вёскі: бліжэй да чыгункі Сасноўка, потым Двароўка, тады Бокаўка і апошняя, пад махнавіцкія балоты – Стаў. Самай прэстыжнай можна лічыць Васкевічаву Сасноўку – блізка горад, мястэчка, чыгунка; праўда, няма сваёй школы, і, пакуль былі ў вёсцы дзеці, вечная турбота была ў непагадзь дабірацца ў месцішчэную дзесяцігодку. Цяпер самы малады ў Сасноўцы саракагадовы Пульс, ну і Васкевіч, так што пытанне аб школе, само сабою, не стаіць. Сасноўскія мужчыны не кураць, п'юць толькі па святах і ніколі так, каб пад плотам валацця; амаль ніводзін не працуе ў саўгасе – альбо на чыгунцы, манцэрамі пуці, альбо ў горадзе «на праізоўстве» – пажарнікамі ці вартаўнікамі. На гэтых работах выдаюць «хворму», і сасноўскія мужчыны заўсёды яшчэ здалек пазнаюць па пінжаках з алюмініевымі гузікамі і нязменных, у любое надвор'е, фуражках ці шапках з кукардамі. Прычым ёсць такія касцюмы выхадныя і буднія. У іншых вёсках сасноўцаў недалюбліваюць: «Ідзе, гузікі тыя блішчаць, а ён рады-рады!»

Двароўка славетная свайм харошым, на два аддзелы, магазінам. Была яшчэ некалі васьмігодка, цяпер засталася толькі пачатковая, для пяці вучняў з розных вёсак.

У Бокаўцы няма магазіна, затое ёсць вялікая ферма, з якой у асноўным і кормяцца тутэйшыя людцы; будзеца многа фінскіх домікаў, якія чамусьці засяляюцца не мясцовымі, а прышлымі, перасяленцамі з пад Чарнобыля. Урэшце, у самым меншым, далёкім Ставе няма ні фермы, ні школы, ні магазіна, прыезджае разы два на тыдзень аўталаўка і два разы ў дзень ходзіць аўтобус з горада.

Гэтыя вёскі непадобныя адна на адну. Яны розныя і ў умовах жыцця, і прозвішчамі, і вымаўленнем; у Сасноўцы, напрыклад, большасць прозвішчаў канчаецца на «іч» – Асіповіч, Мохавіч, Васкевіч; у Двароўцы – на «а»: Ткачэнка, Кузьменка, Дварэнка; у Ставе – зусім без канчаткаў: Галас, Гаман, Басак, Цык, Лізун... У Сасноўцы скажучь звонка – мы, дзеўкі, хлёў, мёд; у Бокаўцы – му, дзеўкі, хлёў, мюод; у Ставе – яшчэ інакш. Увесь тутэйшы люд цвёрда лічыць сябе беларусамі праваслаўнай веры і гэтак жа цвёрда не лічыць сваю мову беларускаю. Калі папытаць, а якая ж, з гатоўнай пагардаю да сябе адкажучь: «Абы-якая, ні польская, ні конская!» Прызнаюць свой рэгіён Палесем і не прызнаюць сябе палешукамі. Крывяцка, ківаючы на захад: «Ёта там, пад Пінск, за-падня!» Паважаюць яўрэяў («Адзін аднаго глядзяць, не тое, што му»), у кожнага знойдзецца гісторыя, як спрытна «от була Фаня» зубы без наркозу рвала, і «буў Мойша» ставіў – во, паглядзі, – і пакажа белы сталёвы рот, адварнуўшы пальцам губу. Калі ходзяць па сяле цыганкі, бабы абавязкова вынесуць сала,

Аўтар каля роднай хаты ў в. Бярозайка Мазырскага раёна (1980-я гг.)

як – невядома адкуль і з якіх часоў убілася ў тутэйшыя галовы паданне, што «яўрэі Хрыста распялі, а цыганы знялі з крыжа». З рускіх пасмейваюцца, лічаць горшымі за сябе – «пскапской есь пскапской!» – скажучь, перадражніваючы. Пабойваюцца ўкраінцаў – «усіх можна абдурыць, а хахла ніколі!»

За свае дваццаць тры гады Васкевіч трохі пабачыў свету, служыў у арміі, але да вучобы ў Мінску яму нават у галаву не прыходзіла, што іхні рэгіён нейкі адметны, нейкая іншая Беларусь, чым тая ж Міншчына або Гродзеншчына. Сорамна прызнацца, але ён і пасля войска слаба арыентаваўся ў геаграфічным становішчы сваёй вёскі, раёна – поўдзень гэта ці поўнач? з кім мяжуецца?.. Беларусь, Гомельская вобласць, Палессе – гэтым усё сказана. І толькі ў Мінску, на падрыхтоўчых курсах, калі пайшла чутка пра Чарнобыль, ён проста дзеля цікавасці – чаго яны ўсе бегаюць, гэта ж недзе пад Кіевам, у іншай рэспубліцы? – палез у карту, глянуў і абамлеў. На карце даволі вялікага маштабу адлегласць ад Чарнобыля да іхняга раённага горада была меншая за два запалкавыя карабкі. З гарацкі скапіўся пісаць дамоў ліст, каб маці кідала ўсё і... А што «і»? Кідаць – і дзе дзецца? Так нічога і не напісаў. Гады праз два ён яшчэ раз сутыкнуўся з «адметнасцю свайго рэгіёну» – калі неяк адносіў у дэканат бальнічную даведку, у пустой прыёмнай паклаў на стол і сабраўся выйсці, як раптам з працыненых дзвярэй пачуўся голас дэканша: яна гаварыла з кімсьці «жывым» ці па тэлефоне. Васкевіч пачуў сваё прозвішча, Антоненкі, Рамановіча... Ён застыў, прыслухоўваючыся. «Да нет, так нормальна... Просто кучка гэтых гомельскіх хохлов мутит...», – гаварыла дэканша. Зайшла сакратарка і не дала да-слухаць на самым цікавым месцы. Тады ён не столькі насцярожыўся, колькі здзіўся. Дастаў зноў карту, пачаў вывучаць ужо як след. Так і ёсць: вось Чарнігаўшчына, Кіеўшчына, Жытоміршчына, абступілі, ціснучь з усіх бакоў... Успомніў, як колісь дзед Пятро хваліўся, паллѣваючы: «Я ў Кіеў за суткі канём заязджаў!» Не ў Мінск, а ў Кіеў... Сапраўды, мінскаму чалавеку, глядзячы на карту, смела можна называць іх «гомельскімі хахламі». Але іншае цікава – раней ён неяк не задумваўся, не звяртаў увагі, што з дзесяці беларускамоўных чалавек у інстытуце адзін з Магілёўшчыны, і вострым з Гомельшчыны! З

Мінска Лена, але і ў яе бацькі са Светлагорскага раёна. З Рэчыцы Рамановіч, з пад Лоева Антоненка, з Жыткавіч Брусавец, недзе адсюль, з пад Нароўлі, блізкі яго, Васкевіча, зямляк, быў паэт Вяргейчык, які загінуў у канцы першага курса...

Увечары расказаў пра ўсё чутае ў дэканце Рамановічу. Той задаволена пасмяяўся і растлумачыў, што ўсё правільна, так і павінна быць, і вельмі добра, што такія чуткі ідуць пра іх, бо гэтая, найбольш здаровая хваля «адражэння», заканамерна ідзе з усходу, з Гомельшчыны і Магілёўшчыны. Згадаўшы «альтруісты», Рамановіч захапіўся і яго, як заўсёды, панесла:

– Толькі мы, усходнікі, якія за столькі вякоў змаглі захаваць сваю непадобнасць на рускіх, украінцаў, палякаў, захавалі сваю мову – мы, хітрыя, абачлівыя, якія ўсіх асцерагаліся і нікому ніколі не верылі, капілі, шанавалі да пэўнага часу свой патэнцыял, – мы зможам зрабіць нармальную незалежную праваслаўную дзяржаву! І не збіраюся я лічыць сваю Рэчыцу горшаю за Вільню ці Наваградка, хоць «разумныя» кніжкі і стараюцца мне гэта ўнушыць; тое, што ў нас не было палячкаў, якія на тэрыторыі Беларусі бунтавалі за «ойчызну мілу», ні пра што не гаворыць. Гэта яшчэ невядома – плюс ці мінус. Так што правільна яна (дэканша) сказала. Далей – што раз'ядноўвае Беларусь? Літаратурная мова, якую беларусы не ведаюць і ведаць не хочуць, бо яна «сделана» на аснове дыялектаў трох мінскіх вёсачак, і правільна Гарэцкі называў яе «мінская ламаніна». Гэта ж здурэць можна – у моўных адносін адрэзаны такі кавалак, як Усходняя Палессе! Зусім не ўлічаны нашы дыялекты, асабліва такі феномен, як «саканне», якое трэба ўвесці абавязковым для ўсёй літаратурнай мовы, бо гэта адразу розніла б канчаткі нашых дзеясловаў ад рускіх, польскіх і ўкраінскіх. Нідзе, ні ў адной мове не кажучь «наеўса, напіўса», а ў нас было б. Хоць што дэканша! Вазьмі нашу Лену: раз ледзь не пасварыўся з ёю – і яна не верыць, што ў нас водзяцца і які адкладаюць чарапахі, што ў нашым Мозыры спакойна растуць і спеюць садовыя абыркосы...

Усё гэта цяпер успаміналася Васкевічу, калі вострым гаспадарка – чытачы чатырох вёсак «адметнага рэгіёну» – яму дасталася...

3 народнага

Каляды і зіма

Абутак. Некалі на Каляды дзяўчаты набіралі поўныя начоўкі свайго абутку і падкідвалі ўгору. Чый абутак хутчэй выпадзе з начоўкі, тая дзяўчына хутчэй выйдзе замуж. Паспытайце дзяўчаты свой лёс!

Арэх. Калі на Раство або Новы год будзе вецер, завея, то на лета чакаецца добры ўраджай арэхаў. Лясны арэх шырока выкарыстоўваўся ў магіі: яго распыталі ў хаце на Каляды і давалі авечкам у Юр'еў дзень.

Асвятчэнне. Пры асвятчэнні вады ў некаторых раёнах Беларусі ставілі вакол палонкі маладыя ялінкі, каб закрыць святую ваду ад усялякай нечысці. З асвечанай вады ўцякае і чорт, перасяляючыся на вярбу аж да яе асвятчэння на Вербіцу.

Аўсень. Персанаж усходнеславянскай міфалогіі, звязаны са святкаваннем Новага года.

Боб. На Каляды рассыпалі па хаце, дадалі ў густую кашу, каб гэтакімі густымі ўзышлі пасевы.

Бык ці тур. На Украіне быў вядомы звычай на Каляды «вадзіць быка ці тура». Каляднікі спявалі песні пра быка-тура з залатымі рагамі.

Вада. На Беларусі існавала павер'е, што той, хто першы на Каляды прынясе вады, то будзе здаравейшы за ўсіх цэлы год. Давайце паспрабуем і мы!

Вадзянік. Дух міфічны, гаспадар вадаёма. Лічылася, што напярэдадні Вадохрышча вадзянік вымушаны праціць або красці ў людзей сані, каб вывезці і выратаваць «вадзянікаў» ад смерці ў хрысчонай вадзе.

Вадохрышча. Калі на Вадохрышча спюдзена – у жніво будзе вельмі гарача. Калі на Вадохрышча цёпла, то густа ўзыдзе збажына. Калі на Вадохрышча на небе чыста, то і ў засаках будзе чыста.

Варажба. Найбольш распаўсюджаная на Беларусі была на Каляды.

«Верабей». Булачка, якую некалі паўднёвыя славяне і палешукі пяклі на Новы год і разгаўляліся ёю.

Верацяно. На Каляды яго хавалі што далей, каб улётку не сустрэць змей.

«Воўча зязда». Так на Беларусі некалі называлі Венеру ў яе вечаровай бачнасці. За ўсходам яе заходнія беларусы назіралі на Каляды.

Гарэлка. У беларускіх легендах мае як станоўчы, так і негатывны статус, і звязана як з Богам, так і з чортам. Гэта – абавязковы элемент пахавальна-памінальнага абраду, адзін з неадлучных элементаў каляндарных святаў. Але менавіта з п'яных гасцей заўсёды жартавала нячыстая сіла: чалавек блудзіць па лесе, а прачынаецца ў балоце і інш.

Зюзя. Беларускае бажство, сімвал зімы. Гэта час ад Каляд і да веснавога раўнадзення. На гэты перыяд прыпадае і снежань. Слова звязана з беларускім «зюзець» – мерзнуць.

Дванаццаць. Лік, які ляжыць у аснове нашага сённяшняга вымярэння часу. На Дзяды і на Калядную вячэру на Беларусі гатавалі дванаццаць страў.

Елка. У беларусаў існуе ўяўленне пра яе як пра асвечанае дрэва. У яе ніколі не б'е Пярун, елачка сімвалізуе цнатлівасць і характава маладой, яна – элемент каляндарнага абрадаў на Беларусі.

Зорнае неба на калядную куццю правяшчала багатыя пчаліныя роі, прыбытак на дзяцей, збажыну і скаціну.

Кажух. Апануўшы поўсцю наверх, у ім запрашалі на калядную куццю дзед Мароза.

Каза. Згодна з каляднымі рытуаламі беларускага фальклору, каза – сімвал дабрабыту. На Каляды казу «забірае» дзед-стралок. Каза памірае, але зноў ажывае.

(Заканчэнне на стар. 8)

У тэатры «Зьніч»

Новы год у Беларускім паэтычным тэатры аднаго акцёра «Зьніч» пачнецца 12 студзеня прэм'ерай – чакаецца паэтычны монаспектакль «Красёныя жыцця» паводле рамана Якуба Коласа «Новая зямля». Выканаўца – Алесь Кашпераў. Разам з артыстам можна будзе зноўку перагарнуць старонкі неўміручай энцыклапедыі народнага жыцця.

14 студзеня – сустрэча з творчасцю Антуана дэ Сэнт-Экзюперы і Беранжэ ў перакладзе Ніны Мацяш. Раіса Астрадавінава прапануе монаспектакль «Мой Маленькі прынец». Дабрыня, спагада і адказнасць за іншых – на гэта звяртаюць увагу глядачоў стваральнікі пастаноўкі. Спектакль можа стаць помнікам па нядаўна спачылай Н. Мацяш...

Музычна-драматычны монаспектакль «Пачакай, сонца» паводле рамана Ліны Кастэнка «Маруся Чурай» і твораў еўрапейскай паэзіі адбудзецца 15 студзеня. Пераклады таксама зрабіла Н. Мацяш. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева. Музыка да пастаноўкі напісаў Алег Залётнеў.

Усе вечаровыя пастаноўкі пачынаюцца а 19 гадзіне ў тэатральнай зале культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алены.

Для маленькіх глядачоў а 15-й гадзіне будзе свае спектаклі. Так, 12 студзеня Р. Астрадавінава запрасіць на спатканне з Маленькім прынцам і чудаўнай музыкай бацькі і сына Глебавых.

14 студзеня – ляльчыны монаспектакль «Пра ката Сафрона і коціка Андрона» паводле п'есы Л. Мікіты. Выканаўца – Леанід Сідарэвіч. Ляльчыны спектакль «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» паводле казкі П. Васючэнкі і С. Кавалёва запланаваны на 16 студзеня. Выканаўца – Вячаслаў Шакаліда.

Дататковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Беларуска-іспанскія музычныя кантакты

Испанская гісторыя, іспанская культура заўжды моцна ўздзейнічала на фантазію еўрапейскай мастацкай інтэлігенцыі. Музыка не была выключэннем. Дастаткова ўспомніць этымалогію слоў раманс ці балада. Іспанія і сёння застаецца надзвычай прыцягальным краем для ўсіх мастакоў свету, бо там несканчанымі захаваліся (асабліва ў архітэктуры) усе праявы эстэтычных накірункаў за некалькі тысячагоддзяў. Сама ж краіна і яе жыхары (ува-собленыя ў мастацкіх вобразах) услаўлены ў незлічонай колькасці мастацкіх твораў. Здаецца, кожны з еўрапейцаў ужо нарадзіўся з павагай да іспанскай культуры. Трапіць і ўбачыць на ўласныя вочы «мастацкую Меку» – мара любога мастака, музыканта, пісьменніка. Пра музычнае народнае мастацтва Іспаніі, якое з'яўляецца здабыткам усяго чалавецтва, і казаць асобна не выпадае. Кожнае чулае сэрца пачынае біцца часцей, калі чуе рытмы астурыяны, балеро, фламенка, хоты.

быў адзначаны прэміяй Чэшскага музычнага фонду. Хто хоць раз у жыцці чуў «Гранадэ» А. Лара ў выкананні А. Рудкоўскага, упэўнены, ніколі не забудзе той душэўны ўздыв, які ахапляў прысутных, бо гэта быў сапраўдны трыумф bel canto.

У поле зроку беларускіх кампазітараў Іспанія таксама трапляла неаднойчы. Вядома ж, з вершамі іспанскіх паэтаў, асабліва Гарсія Лоркі. Найбольш вядомыя вакальныя цыклы Д. Смольскага і Э. Тырманд. Прыгадае яшчэ адзін адметны твор – вакальна-сімфанічную паэму Д. Смольскага «Спеў апошняга трубадура» на вершы сярэднявечнага іспанскага паэта Г. Рэк'яра.

Але беларусы працяглы час любілі Іспанію ўяўна, як яўрэі-выгнанцы Палесціну. Толькі ў канцы 1980-х нарэшце сталі абуджацца мастацкія міждзяржаўныя сувязі. Дагэтуль жа беларусы толькі зрэдку ўдзельнічалі ў міжнародных конкурсах музыкантаў, якія адбываліся на

сюжэты з іспанскай гісторыі ў жанры оперы – амаль «абавязковая» традыцыя. Мне не здаецца выпадковым тое, што менавіта операй «Кармэн» Ж. Бізе адкрыўся першы сезон нашага опернага тэатра ў 1933 г. Гэта, хутчэй, з'ява заканамерная.

Даўно ўжо сваё пачэснае месца ў рэпертуары нашых выканаўцаў занялі творы Альбени-

са, Гранадаса, дэ Фалья, Лара і іншых іспанскіх кампазітараў. Яны і ў публіцы заўжды выклікаюць гарачы прыём. А сярод «беларускіх» выкананняў тых твораў сустракаліся і непадробныя шэдэўры. Назаву тут хаця б цыкл «7 іспанскіх песень» М. дэ Фалья ў выкананні Міхася Забэды-Суміцкага. За грампласцінку з запісам тых песень спявак

прыведзіў у Заблудаве Геранім Радзівіл. Менавіта тут Карпінскі стварыў зборнік рэлігійных песняў, якія прынеслі яму славу народнага творцы.

Аднак Францішка працягвала вабіць бліскучая Варшава, і ён зноў адправіўся туды. На гэты раз лёс быў больш спрыяльны – кароль выдаў Карпінскаму прывілей на зямельнае ўладанне «Суха Далін» (Сухопаль) Пружанскага павета. Але і на гэты раз, каб належна існаваць у Варшаве, Францішак жыў за кошт настаўніцтва – навучаў ужо дзяцей Радзівіла.

У 1793 г. ён нарэшце ўзяў у арэнду і пасяліўся ў маёнтку Краснік Пружанскага павета з адзінай, як ён казаў, марай: «Мець на старасці гадоў свой кавалак хлеба і не туліцца па чужых кутках, ... асесці на сталае месца». «Недалёка ад Пружан, – пісаў у першай палове XIX ст. Юзаф Ігнацы Крашэўскі, – у калоніі Краснік жыў Францішак Карпінскі, дзе яго драўляны дворык стаіць побач з дарогаю дасюль. Два ганкі са стрэпшчамі, двое дзвярэй, ніводнага акна ад дзядзінца. За домам густы яловы лес, наўкола выцерабленае поле, атуленае лясамі. Тут пясняр сэрца жыў доўга, тут разам са сваімі сялянамі выдзіраў і ўзворваў раллю. За сялянства заплачана яму сялянствам, кавалкам прастай зямлі за кавалак прастай і прастадушнай паэзіі». Сядзіба ў Красніку (зараз не існуе) была па ўспамінах відавочцаў невялічкай, пакрытай саломай ці чаротам, агароджанай невысокім драўляным плотам. Ф. Карпінскі шчыра займаўся тут сельскай гаспадаркай – ён збудаваў фальварак і карчму, пасадзіў сад. Каля панскага дому былі некалькі сялянскіх хат. Лічыцца, што тутэйшыя вясцоўцы далі фальварку іншае найменне – Карпін, аднак яно не прыжылося. Карпінскі ўважліва адносіўся да сялян, любіў і старанна запісваў іх песні,

Сяргей Панізьнік з віцебскімі мастакамі (справа налева) Вольгай Церашонак, Алесем і Наталляй Аніськовічамі

Святочныя зычэнні ад паэта, краянаўцы і грамадскага дзеяча Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Слова на дабрадзеі

Віншую рэдакцыйных рупліўцаў газеты і ўсіх рафінаваных з Калжыхамі і Новымі Годамі! Хай будзе вам – дбайным, чэкавітым, шчырым даследнікам роднага маціка – золатам дарога пасцелена. Накіраваў слова на дабрадзеі для новых сустрэч – пра натхненні, здароўі, келінасці на чалася – палетках «Краянаўчай газеты».

Сяргей Панізьнік

Выдатная і шматгранная асоба, жыццёвы шлях якой быў цесна звязаны з Пружаншчынай, – гэта Францішак Карпінскі. Найбуйнейшы польскамоўны паэт мяжы XVIII–XIX стст., адзін з пачынальнікаў у польскай літаратуры сентыменталізму, а таксама драматург, перакладчык, філосаф і педагог (прыхільнік ідэй французскага асветніка Ж.-Ж. Русо). Ён нарадзіўся 4 кастрычніка 1740 г. у в. Галаскоў (цяпер Каламыскі р-н Івана-Франкоўскай вобл. на Украіне) у збяднелай шляхецкай сям'і Анджэя і Разаліі Карпінскіх. Яго бацькі былі глыбока рэлігійныя людзі, таму дзяцей выхоўвалі ў паслухмянасці, набожнасці і хрысціянскім цярыненні.

«Каханы Юстыны». паэт Францішак Карпінскі і Пружаншчына

Першапачатковую адукацыю хлопчык набыў дома. Але ва ўзросце васьмі гадоў Францішак быў адпраўлены вучыцца далей ў езуцкі калегіум г. Станіславава (цяпер г. Івана-Франкоўск), а пасля яго заканчэння працягнуў навучанне ў Львоўскай езуцкай акадэміі, дзе атрымаў званне выкладчыка філалогіі і ступень доктара філасофіі. У Львове ён некаторы час вымушаны быў падпрацоўваць адвакатам, бо сям'я яго жыла вельмі сціпла і не магла прысылаць юнаку дастаткова грошай. Асабістае жыццё Францішка было насычаным, але не вельмі шчаслівым. Яшчэ ў Станіслававе малады чалавек сустрэў сваё першае вялікае каханне – дачку афіцэра Марыету Броселаву (Марыяну Бразелоўну). «Яна і ёсць мая Юстына», – пісаў Карпінскі ў сваіх дзённіках пра тую, якой прысвячаў свае тагачасныя рамантычныя вершы і кахаў яшчэ шмат гадоў апаля. «Яна маё кахала, але, калі ёй прыйшлося выбіраць паміж мною – збяднелым і маім заможным супернікам, я параіў ёй выходзіць замуж за яго», – успамінаў сам Карпінскі. Менавіта гэтае каханне, як лічаць даследчыкі яго творчасці, перашкодзіла яму прыняць духоўны сан, да чаго так імкнуўся яго бацькі і схілялі настаўнікі-езуіты.

У 1766 г. Францішак пакінуў Львоў і пераехаў да брата Антонія, які быў святаром і меў прыход у Хацімску (на Украіне), там жа жыла маці паэта. Каб не быць нахлебнікам у родных, ён стаў гувернёрам. Для навучання дзяцей латыні

Маёнтак Краснік (Карпін). Канец XVIII ст.

адукаванага суседа нанялі мясцовыя шляхціцы Папінскія. Тут Францішак сустрэў новае каханне – жонку ўладальніка маёнтка Марыю, якая была на 14 гадоў старэйшая за педагога. «Мая другая Юстына», – так называў яе Карпінскі. Каханне, хутчэй за ўсё, было нешчаслівае, аб чым сведчыць поўны меланхолія яго верш «Да Юстыны. Вясная туга».

У 1768 г. малады Францішак, як і многія свядомыя людзі таго часу, стаў цікавіцца палітыкай (праўда, не вельмі ў ёй разбіраўся) і далучыўся да Барскай канфедэрацыі, якая дзейнічала супраць караля і яго спроб абмежаваць шляхецкія правы, і расійскіх войскаў, што ўмешваліся ва ўнутраныя справы Рэчы Паспалітай. Аднак паэт даволі хутка расчараваўся ў мэтах канфедэратаў, да таго ж ён цяжка захварэў і таму вярнуўся на радзіму. Каб палешшыць здароўе, Карпінскі адправіўся ў еўрапейскую вандроўку. Асабліва шмат уражанняў у яго пакінула аўстрыйская Вена, дзе Францішак хадзіў на вольныя універсітэцкія лекцыі (асабліва яго зацікавілі хімія і фізіка).

Пасля 2-гадовага падарожжа Карпінскі ў 1772 г. прыехаў да родных. Надзеі на ўладкаванне асабістага пшасця не спраўдзіліся. Марыя Папінска, якая стала да таго часу ўдавой, адмовіла беднаму паэту стаць яго жонкай, аднак падаравала яму 5 тыс. золотых (фактычна адкупілася), што дазволіла Францішку набыць невялікі маёнтак. У 1777 г. Карпінскага наведла яшчэ адно непаздзеленае каханне. Яго «трэцяй Юстынай» стала Францішка Казяброцкая, у бацькоў якой ён арандаваў маёнтак.

Тым не менш, няўдачы ў жыцці не скарылі паэта. 1780-я гг. сталі часам плённай творчасці. У львоўскай друкарні выйшаў першы зборнік вершаў пад псеўданімам Сакольскага Дзеда. Гэта выданне прынесла паэту вядомасць і папулярнасць у краіне. Узрушаны гэтай падзеяй, Францішак Карпінскі намалаваў сабе ў марах бязбедную будучыню. Не апошнюю ролю ў гэтым адыграла запрашэнне князя Чартарыйскага наведць каралеўскі двор у Варшаве. Тут ён быў прадстаўлены каралю Станіславу Аўгусту Панятоўскаму, які сустрэў паэта словамі: «Каханы Юстыны будзе каханым у Варшаве». Аднак надзеі на лепшыя змены так і не спраўдзіліся. Карпінскаму не хапала сродкаў для належнага існавання пры шыкоўным двары. Кароль не стаў мецэнатам для паэта, які вымушаны быў зарэабляць на жыццё працай настаўніка пры двары магната Сангушкі. Здэкі, інтрыгі прыдворных, іх зайздрасць, а таксама беднасць не далі магчымасці Францішку затрымацца ў Варшаве. Ён з'ехаў у Гародню, а потым – у Вільню.

У Гародні з 1782-га па 1787 г. былі надрукаваны яго творы ў 7-мі тамах «Забавкі вершамі і прозай». Пад 1784-ты з'явіўся арыгінальны твор Карпінскага «Вяртанне з Варшавы ў вёску», дзе ён крытыкаваў тагачасныя грамадскія парадкі, супрацьпастаўляючы сціплы сялянскі побыт і разбэшчанае сталічнае жыццё. У ім аўтар ідэалізаваў «несапсаванасць нораваў» у беларускай вёсцы. На некаторы час яго

Маёнтак Хараўшчызна Канец XIX ст.

тэрыторыі Іспаніі. Да найлепшых дасягненняў таго перыяду трэба аднесці перамогу Аляксандра Рудкоўскага ў конкурсе імя Віньеса ў Барселоне.

У лістападзе 1988 г. Беларуская таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі наладзіла гастрольнае турне па Іспаніі вялікай дэлегацыі мастацкай інтэлігенцыі Беларусі. Мне пашчасціла трапіць у склад той дэлегацыі. За тры тыдні мы пабывалі ў розных кутках Іспаніі: Мадрыд–Сарагоса–Тарасона–Уэска–Памплоне–Торуэль–Валенсія–Ла Эльяна–Сукэа – і зноў Мадрыд. Вось такі маршрут абралі для нас іспанскія партнёры. Музыкае мастацтва Беларусі прадстаўлялі харэаграфічны ансамбль «Харошкі», спевакі Людміла Колас і я, а таксама піяніст Ігар Алоўнікаў. Памятаю, выстава фондаў Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі ў Сарагосе, якую прадстаўляла там навуковы супрацоўнік музея Надзея Высоцкая, выклікала шырокі рэзанс у іспанскай прэсе. Канцэрты ж музыкантаў прайшлі ў Сарагосе, Памплоне і Валенсіі. Пра значнасць падзеі для Іспаніі сведчыць тое, што рэпартажы з выставы і канцэртаў трапілі пасля кожнай імпрэзы ў асноў-

ныя навіны іспанскіх тэле- і радыёнавін.

Яшчэ адзін цікавы факт з шэрагу культурных дачыненняў, які «крыху» звязаны з гісторыяй Іспаніі. У 1992 г. усё чалавецтва адзначала 500-годдзе адкрыцця Х. Калумбам Амерыкі. Шмат было напісана ва ўсім свеце твораў, прысвечаных гэтай адметнай падзеі. Сярод іх – сцэнічная кантата італьянскага кампазітара Леапольда Гамберыні «Хрыстафор Калумб. 12.10.1492». Прэм'еры гэтай кантаты адбыліся ў многіх краінах свету. У тым ліку і ў Беларусі. Выканаўцамі ў Мінску былі: аркестр Беларускага радыё і тэлебачання (дырыжор Анатоль Лапуноў), Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла Рэспублікі Беларусь імя Рыгора Шырмы (хормайстар Людміла Яфімава) і саліст – выканаўца партыі Хрыстафора Калумба – Віктар Скоробагатаў. Пасля канцэрта ў Мінску маэстра Гамберыні прыняў рашэнне выпусціць дыск з запісам кантаты менавіта беларускімі выканаўцамі. Праз год у Мілане выйшаў CD. Адметнасцю гэтага запісу стала тое, што мы выканалі твор па-беларуску. Такім чынам, запіс з'яўдаў Італію, Іспанію, Беларусь і Амерыку. Мне ў падарунак гэты дыск прывезлі з Парыжа.

Практычна невядомы беларускім аматарам музыкага тэатра жанр «сарсуэлы» – іспанскага варыянта аперэты. Толькі ў студзені 2001 г. упершыню прагучалі ў Мінску некаторыя ары з сарсуэлы «Севільскі цырульнік» у выкананні былой салісткі нашай оперы (цяпер камернай спявачкі, якая жыве ў Таронта) Галіны Лукомскай.

Іспанскія артысты час ад часу завітваюць у Беларусь. Культурна-выстаўным момантам сярод тых выступленняў, бясспрэчна, трэба лічыць канцэрт опернай зоркі першай велічыні Мантсэрат Кабалье некалькі гадоў таму. Канцэрт адбыўся на сцэне нацыянальнай оперы і выклікаў непадробную цікавасць мінскіх меламанаў.

Пэраломным момантам для значнага пашырэння кантактаў паміж нашымі народамі (у тым ліку ў галіне музыкага мастацтва) стала аб'явіцельнае незалежнасці Рэспублікі Беларусь у 1991 г. З гэтага моманту практычна ўсе асноўныя акадэмічныя музычныя калектывы нашай краіны пабывалі на гастроліх у Іспаніі. Хацелася б адзначыць, што гэта цяпер не азнамляльныя кантакты (накшталь афіцыйных міжрадавых «Дзён культуры»), а сур'ёзныя камер-

цыйныя праекты. Тут трэба дадаць належнае няўрымслівай дзейнасці спадара Раланда Саада – прадзюсера, які ўжо шмат гадоў супрацоўнічае з беларускімі калектывамі. Амплітуда гэтых гастрольных надзвычай шырокая. Зразумела, што такія калектывы, як Нацыянальны акадэмічны тэатр балета, Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы, Нацыянальны акадэмічны сімфанічны аркестр, Акадэмічная харавая капэла імя Рыгора Шырмы, Мінская абласная капэла «Sonorus» выступаюць на самых прэстыжных пляцоўках Іспаніі. Іх рэпертуар складае сусветная класіка.

Асобнае месца сярод калектываў, якія гастралююць, займае ансамбль салістаў «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам Уладзіміра Байдава. Рэпертуарная «мабільнасць» знакамітага калектыву дазваляе яму выступаць у розных іпастасях. Тройчы ансамбль выступаў у Іспаніі ў невялічкіх гарадах з праграмнымі цыкламі: «Шэдэўры іспанскай музыкальнай класікі», «Шэдэўры сусветнай музыкальнай класікі» (у цыкл былі ўключаны і творы беларускіх кампазітараў

Палац музыкі ў Валенсіі

«Шэдэўры музыкі XX стагоддзя». У апошнім цыкле таксама гучалі творы беларускіх кампазітараў. Пра ўзровень цікавасці іспанскіх слухачоў да гэтых цыклаў шмат сведчанняў знаходзім у інтэрнэце, традыцыйных сродках масавай інфармацыі.

Шлях непасрэдных кантактаў у галіне музыкага мастацтва паміж нашымі народамі, павялікім рахунку, толькі пачынаецца. Будзем спадзявацца на плённы працяг супрацоўніцтва.

Віктар СКОРАБАГАТАЎ
(«Беларусіка: Беларусь–Іспанія». Мн., 2005)

арганізуюць чытанні для сялян і іх дзяцей. Ён стаў сапраўдным народным пэтам. Шырокую вядомасць набылі яго творы, заснаваныя на мясцовым фальклоры, – «Лаура і Філон», «Успамін нядаўняга каханьня», «Песня Сакольскага дзеда», «Мазурская песня», песня «Калі рана ўстала зорка». Выдатны польска-беларускі паэт пачатку XIX ст. Адам Міцкевіч сказаў аб Карпінскім так: «Ён адзіны літаратар таго часу, які мог бы лічыць сябе паэтам славянскім».

Але спакойнае жыццё Францішка вельмі хутка было парушана. Краснік быў амаль поўнаасцю знішчаны царскімі войскамі ў 1794 г. у час падаўлення паўстання Т. Касцюшкі. Сам Карпінскі нават вымушаны быў ратавацца з сялянамі ў Белавежскай пушчы. Паражэнне паўстання і трэці падзел Рэчы Паспалітай вельмі балюча адгукнуліся ў сэрцы Карпінскага. З гэтага часу меланхолія стала суправаджаць жыццё паэта амаль увесь час. Пісаў ён даволі мала, многае спальваў. Але да нашых дзён дайшлі некаторыя яго патрыятычныя творы таго перыяду: «Да Станіслава Малахоўскага», «На дзень 3 мая 1791 г.», «Плач Сармата над магілай Жыгімонта Аўгуста», драма «Юдзіф».

У 1795 г. Ф. Карпінскі разам з іншымі жыхарамі ваколіц прынёс прысягу на вернасць імператрыцы Кацярыне II у царкве Пружан, бо яго родная краіна перастала існаваць і была падзелена паміж мацнейшымі суседзямі – Расіяй, Аўстрыяй і Прусіяй.

Пры новай уладзе паэту неаднаразова прапаноўвалі заняць розныя пасады – у пружанскім земскім судзе, у Віленскім універсітэце (на кафедры літаратуры, у бібліятэцы, на папачыцельскіх пасадах навучальнай акругі), але ён кожны раз адмаўляўся. Толькі ў 1805 г. Карпінскі згадзіўся стаць папачыццелем Свіслацкай гімназіі, якой падараваў частку свайго багатага кнігазбору. Другая частка кніг была ім падаравана Сухопальскай царкве, дзе, па некаторых звестках, захоўвалася да Першай сусветнай вайны.

У 1802 г. з пад яго пяра выйшлі «Размовы Платона са сваімі вучнямі», якія ён прысвяціў расійскаму імператару Аляксандру I, за што аўтару манархам была падаравана залатая табакерка. Акрамя гэтага, Карпінскі стварыў іншыя філасофска-этычныя творы – «Пра красамоўства ў прозе і вершах» і «Пра шчасце чалавека».

Карпінскі падтрымліваў сяброўскія адносіны і перапісваўся з перакладчыкам С. Клакоцкім, астраномам М. Пачобутам-Адлянціцкім, магнатам і асветнікам К. Хадкевічам, педагогам І. Ку-

лакоўскім (дарэчы, ураджэнцам Пружаншчыны), апошнім канцлерам ВКЛ І. Храптовічам.

Восенню 1812 г. падчас адступлення напалеонаўскіх войскаў Краснік быў зноў поўнаасцю знішчаны. Сам гаспадар быў абрабаваны да ніткі і збіты салдатамі. Францішак пісаў: «... хвароба чорнай меланхоліяй азласніла мяне яшчэ больш пры позірку на ўсё зруйнаванае і спаленае».

У 1813 г. ён пасяліўся ў суседняй вёсцы Мурава, а потым купіў Хараўшчызну ў Ваўкавыскім павеце (цяпер Свіслацкі раён), куды пераехаў у 1819-м. Карпінскі так пісаў аб гэтым: «Нарэшце задаволіў сваё жаданне набыць які-небудзь маёнтак, таму і купіў... Хараўшчызну ад вяльможнага пана Вінцэнта Ажахоўскага, ... заплаціў 100 тысяч злотых». Ён гаспадарыў на ўласным кавалку зямлі, зноў разам з сялянамі працаваў у полі. У маёнтку Францішак адкрыў школу для сялянскіх дзяцей, у якой сам выкладаў. Да сённяшняга дня ў Хараўшчызне захаваліся рэшткі парку, склеп, флігэль і падмуркі сядзіб-

Валікі Краснік. Мемарыяльны знак Фр. Карпінскаму

Лыскава. Магіла Фр. Карпінскага

нага дома, дзе жывуць гэты незвычайны чалавек. Вядзеннем гаспадарчых спраў у маёнтку займаўся ў асноўным унук сястры і нашчадак Карпінскага, сям'я якога пераехала жыць у Хараўшчызну. «Гэта падзея (пераезд унука з сям'ёй), – гаварыў Францішак, – зрабіла мой дом вясёлым». Хутчэй за ўсё гэта спрыяла новаму ўздыму творчасці паэта.

У Хараўшчызну да Карпінскага часта наведваўся ўладальнік Свіслачы магнат Вінцэнт Тышкевіч, які высока цаніў талент гаспадара. Ён захаваў нам свае ўспаміны, дзе даволі цікава апісаў і некаторыя асаблівасці якасці гэтага мастака слова. «Карпінскі быў свабодалюбны, любіў пахвалу і фіміям, любіў прымаць знакі пахвалы і пакланення... Заўсёды скардзіўся і наракаў на людскую няўдзячнасць.» Мемуарыст Леан Патоцкі прыводзіць даволі цікавыя факты, якія таксама ярка характарызуюць асобу Карпінскага. Калі ў адзін з гадоў ураджай у Хараўшчызне быў выбіты градам, паэт аказаўся ў вельмі дрэнным матэрыяльным становішчы. Тышкевіч пасяброўску прапанаваў яму: «Пане Францішку, у цябе сёлета няма чаго рабіць, бо град усё тваё збожжа вымалаціў. Перабрырайся лепш у Свіслач. Забяспечу табе прыстойнае жыллё і ўсялякія выгоды. Будзем разам ездзіць на прагулкі і да суседзяў, будзем гаманіць, часамі спрачацца, заўсёды мірыцца. На мае імяніны, дзень нараджэння ці большыя ўрачыстасці вытрасеш з рукава які-небудзь дасціпны табе па трыста чырвоных рублёў у год». Гэта прапанова настолькі абразіла Карпінскага, што ён назаўсёды пакінуў гасцінны двор магната са словамі: «Яго вялікасць..., ведай, пан, што Францішак Карпінскі бедны, але горды, здольнасцей, якія яму даў Бог, не прадае, не піша за грошы на заказ і лепш застанецца голым, але панам свае волі, чым слугою магната!»

У 1820 г. у Вільні была выдадзена апошняя кніга паэта «Дзесяць для забавы і навукі», дзе расказваліся розныя забаўляльныя гісторыі з жыцця. Тут жа ён змясціў сачыненне «Падарожжа па зачараванай краіне» (напісана на Пружаншчыне і ўтрымлівае мясцовы фальклор), дзе апісаў сваю паездку на Валынь у маёнтак Ганны Таафіліі Сапегі. Усё сваё жыццё Францішак Карпінскі вёў дзённік «Гісторыя майго стагоддзя і людзей, з якімі жыў» (да 1822 г.) і наказаў надрукаваць яго пасля смерці. Гэты дзённік перавыдаваўся 6 разоў.

Карпінскі марыў аб вызваленні сялян ад прыгону і сам рабіў захады, каб вызваліць уласных сялян. Ён нават прапаноўваў гродзенскаму губернатару Д. Кошалеву некалькі праектаў сацыяльных рэформ, удасканалення землекарыстання і судовай. Антыпрыгонніцкую накіраванасць мела яго камедыя «Чынш», якая пераклікалася сюжэтам з пазнейшай «Ідыліяй» В. Дуніна-Марцінкевіча, героі якой спяваюць песню на верш Карпінскага «Лаура і Філон».

Дэмакратычныя погляды паэта аказалі вялікі ўплыў на свядомую моладзь таго часу, асабліва на навучнікаў Свіслацкай гімназіі, апекуном якой ён з'яўляўся. Фактычна яны сталі ідэалагічнай асновай працы тайных вучнёўскіх таварыстваў, якія дзейнічалі ў гімназіі, – «Прамяністых», «Аматараў навук», «Маральнага таварыства», «Згодных братаў» і «Заран». Іх удзельнікі займаліся культурна-асветніцкай працай, імкнуліся развіваць родную мову (польскую), літаратуру, гісторыю, дасканала вывучаць родны край, а таксама прапагандавалі вольнасць і незалежнасць Радзімы, за што падвяргаліся рэпрэсіям з боку афіцыйных улад Расійскай імперыі.

Памёр Ф. Карпінскі 16 верасня 1825 г. у Хараўшчызне, але праз 19 гадоў яго астанкі былі перанесены ў Лыскава і пахаваны каля Троіцкага касцёла.

Архівы Ф. Карпінскага пасля яго смерці зберагаліся ў К. Прозара ў Хойніках, а потым ў А. Ельскага ў Замосці.

У 1880-я гг. аматары пазні Ф. Карпінскага паставілі ў Лыскава яму помнік. У 1925 г. польскія паэты збіраліся ў гэтай вёсцы, каб ушанаваць яго памяць. У Варшаве была нават выдадзена невялікая кніга «Францішак Карпінскі», прыбытак ад продажу якой пайшоў на лыскаўскую школу імя Ф. Карпінскага, што месцілася ў памяшканні сучаснай балніцы (колішняга манастыра місіянераў).

26 верасня 1993 г. у вёсцы Лыскава быў пастаўлены і асвечаны новы помнік выдатнаму дзеячу, які больш дваццаці гадоў жыў на Пружаншчыне. Аўтарам помніка з'яўляецца варшаўскі архітэктар Яўгеніюш Козак. Надмагілле ўяўляе сабой стылізаваную сялянскую хатку з барэльёфам Францішка Карпінскага і надпісам па польску: «Вось мой дом убогі. Францішак Карпінскі, памёр года 1825, дня 4 верасня, жыў гадоў 84».

Так апошні свой прытулак знайшоў на пружанскай зямлі адзін з самых выдатных паэтаў Рэчы Паспалітай канца XVIII ст.

Наталія ПРАКАПОВІЧ,
настаўніца, г. Пружаны

Малюнак Міколы ГІРГЕЛЯ

Будзьце асцярожныя!

6 снежня па вул. Новай пры пераліванні паліва адбылася ўспышка пароў бензіну. Загарэлася адзенне на двух грамадзянах. Пацярпелых даставілі ў бальніцу з дыягназамі траўматычных апёкі твару, ту-

лава, рук, ног і тэрмічныя апёкі твару.

У сувязі з гэтым здарэннем хочацца яшчэ раз нагадаць аўтааматарам, што захоўваць бензін у пластмасавых ёмістасцях вельмі небяспечна.

Электракіпяцільнік стаў прычынай пажару

Кароткае замыканне электракіпяцільніка стала прычынай пажару, які здарыўся 3 лістапада па вул. Бяды, у адным з пакояў інтэрната УА «Акадэмія паслядыпломнай адукацыі». У выніку адбылося ўзгаранне мэблі. Дзякуючы сістэме апаважчэння, якая спрацавала, паведамлен-

не пра вогненную НС паступіла на службу «101». Работнікі МНС эвакуіравалі з будынка 42 чалавекі і ліквідавалі ўзгаранне.

Памятайце! Адною з прычын пажару можа стаць ваша нябайнасць у карыстанні электрапрыборамі.

Загаранне халадзільніка

2 снежня ў адной з гарадскіх бальніц адбылося ўзгаранне халадзільніка «Мінск-11» 1980 г.в. Але спрацавала аўтаномная паражная сістэма. Эвакуацыя не праводзілася, пацярпелых не

было. Мяркуемая прычына – парушэнне правілаў эксплуатацыі электрасетак і электраабсталявання.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

3 народнага

Каляды і зіма

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

Каляда. Беларускі фалькларыст Адам Багдановіч, бацька паэта Максіма, пісаў, што на Беларусі слова «каляда» ў двух значэннях: як назва свята і як назва прадуктаў, прыгатаваных да каляд са свініны – каўбасаў, сала, кумпякоў. Некалі на працягу Калядаў забаранялася выносіць смецце з хаты, інакш куры будуць «драць» чужыя грады.

Каўбаса. Страва, якая колісь была бесна звязана з Калядамі. «Прышлі калядкі ўвечары, увечары, увечары // Прынеслі кілбаскі ў рэшаце, ў рэшаце».

Лёд. Нароўні са снегам устойлівы атрыбут беларускай зімы. Лёд цвёрды, моцны, цэласны. Добрае зычанне: «Будзь здаравенькі на ўвесь год, як калядны лёд».

Малако. У некаторых раёнах Беларусі на Каляды салама з-пад святочнага абруса аддавалася жывёле з мэтай павелічэння надояў малака. Паспрабуйце і вы, дбайныя гаспадары, гэты старадаўні метад!

Мароз. Зімою Бог пасылае мароз на карысць людзям, каб ён усюды праклаў масты цераз рэкі, азёры, балоты. Страшнага Дзеда Мароза запрашалі на Калядную вячэру, каб ён не разваліў хату ў страшэнную сцюжу ды не памарозіў азімых.

Новы год. Сустрэчу Новага года шматлікія народы свету на працягу стагоддзяў адзначалі ў розныя поры года.

Так, да прыняцця хрысціянства Новы год сустракалі на ўсходнеславянскіх землях у сакавіку. У сакавіку новы год пачынаўся ў хантаў, кетаў і іншых народаў Сібіры, з 153 года – у рымлян.

Народы Лаоса, Кампучыі, Тайланда і Паўднёвай Індыі Новы год адлічвалі з красавіка. У маі Новы год сустракалі старажытныя франкі, жыхары Расіі алтайцы, эвенкі, селькупы.

У верасні Новы год адзначаўся ў ВКЛ у час Ф. Скарыны, у Расіі (з 1493-га па 1770 г.), у Старажытным Рыме і Візантыі, у манголаў.

На кастрычнік сустрача Новага года прыпадала ў фінаў, а ў лістападзе яго сустракалі кельты.

Павук. Некалі жыхары Беларусі рабілі саламяныя «павукі» і напярэдадні Калядаў вешалі іх «на шчасце» ў покуці над сталом, бо лічылася, што месцазнаходжанне павука ў куце дазваляе разглядаць яго як ахоўніка сям'і і яе дабрабыту.

Пірог. Святочная беларуская страва. Пірог абавязкова рабіўся на Каляды і быў смачным пачастункам для калядоўшчыкаў.

Рэшата. Здольнасць націць ваду ў рэшаце некалі прыпісвалі толькі бязвінным. У рэшата клалі куццю, «бабіну кашу», вясельны каравай. Казалі, што «прынесла Каляда рэшата біліноў».

Сад. У беларусаў з садамі звязаны шматлікія павер'і. Напрыклад, каб добра завязваліся плады, у калядную ноч трэба было босым хадзіць у сад.

Салома. Некалі яе з каляд-

нага стала несці ў поле, абвязвалі вакол садовых дрэў, падпярэвалі ёй бяссплодных жанчын.

Снег. Успрымаецца з аднаго боку ў сукупнасці з ветрам як д'яблавы праявы, а з другога – як клопат Бога пра зямлю і людзей. «У снежны мароз і снег вышэй хаты – год будзе багаты».

Страха. Са страху на Каляды некалі дзяўчаты выпягвалі зубамі саломінкі – чыя саломінка даўжэйшая, тая з дзяўчат хутчэй выйдзе замуж, у каго саломінка будзе мець колас з зернем, тая выйдзе замуж за багатага, у каго без зерня – за беднага, саломінка без коласа – засталецца ў дзеўках ці выйдзе за ўдаўца. Паспрабуйце, дзяўчаты! Толькі дзе ж зараз знойдзеш саламяную страху?

Хлеб. Від ежы, сімвал дабрабыту і шчасця. Падымаючы ўпушчаны хлеб, яго цалуюць са словамі: «Даруй, Божухна!»

Чорт. У беларускай міфалогіі ліхі дух, які шкодзіць чалавеку. Ён мае шматлікае сямейства, перыядычна спраўляе вяселле – снежную віхуру, мяцеліцу.

Шчадрэц. Бог балявання, бяседы. У гонар яго на Беларусі існавала свята, якое пачыналася напярэдадні 1 студзеня і працягвалася да трэцяй куцці.

Падрыхтаваў
Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

«Цеплыні вам, людзі!»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

«ЗАВЕЙНИЦА» – старажытны народны танец. У аснове блізка да традыцыйнага танца «Мяцеліца». Танцоры прабягалі парамі пад ручніком, які трымала ў выглядзе аркі адна з пар. Тэмп танца быў вельмі шпаркі, нагадваў мяцеліцу.

ЗАВІВАННЕ – вясельны абрад і адпаведныя атрыбуты, што падводзілі маладую да жаночага стану. У многіх мясцінах былі свае спосабы завівання – адразу пасля шлюбу, перад адпраўленнем да маладога, у маладога ў асобным памяшканні. У час абраду мужчын не павінна было быць. Маладую садзілі на дзяжу ці на ўслон з ужо накрытымі вывернутым кажухом (садзіцца павінна была толькі цнатлівая нявеста, нецнатліваю за гэта асуджалі). Той, хто завіваў (маці, замужняя сястра), тройчы прасілі благаславення на рытуал, на што прысут-

ныя таксама тройчы адказвалі: «Бог блаславіць». Потым завівальніца здымала загадад надзетыя вянок і стужкі з галавы маладой. Вянок аддаваўся адной з яе сябровак, а стужкі даставаліся іншым дзяўчатам. Да валасоў маладой падносілі дзве запаленыя перакрываваныя свечкі (іх трэба было запаліць з першага разу). Затым валасы маладой крыху падстрыгалі (раней маглі і адрэзаць касу), запляталі ў дзве касы ці ў «куксу» і на галаву надзівалі чапеч. Зверху ўсё закручвалі белаі наміткай. Пры гэтым сваволілі, спявалі песні, у тым ліку і эратычнага зместу. Затым маладую і яе дружку накрывалі дзяружкай і ў памяшканне запрашалі маладога. Ён павінен быў адгадаць, якая з дзвюх накрытых яго нявеста, зняць пакрывала, пацалаваць, а завівальніца заплаціць. Пасля гэтага абраду і рытуалу нявеста лічылася ўжо жанчынай.

«ЗАВІВАННЕ БАРАДЫ» – старажытны ўсходнеславянскі абрад, які спраўляўся ў канцы жніва. Жнеі пакідалі некалькі нязжатых каласоў, вырывалі ў гэтым месцы траву, клалі туды кавалчак хлеба з соллю, надломлівалі нязжатыя сцяблыны, скручвалі іх з хлебам і ахіналі на зямлю. Паводле даўняга павер'я, гэта трэба было рабіць для зерневых духаў, якія павінны быць удзячныя і паспрыяць ураджаю на наступны год. Зерневага духа ўяўлялі ў выглядзе казла, таму пакінутую збжыну называлі «бародой казла». Абрад суправаджаўся прымаўкамі і джынкавымі песнямі, якія мелі вясёлы характар.

«ЗАВІВАННЕ ВЯНКОЎ» – карагод. Узнік у старажытнасці на аснове веснавага траецкага звычаю (пляценне вяноў, «завіванне» бярозак, абрад куста). Гэты карагод пераважна адлюстроўваў працэс ткацтва – навіванне, снаванне, надзяванне, тканне і інш. Карагод выконваўся дзяўчатамі, якія спявалі песні.

Інсталцыя Уладзіміра ЗАЙЧАНКІ